

Тем, что эта книга дошла до Вас, мы обязаны в первую очередь библиотекарям, которые долгие годы бережно хранили её. Сотрудники Google оцифровали её в рамках проекта, цель которого – сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Эта книга находится в общественном достоянии. В общих чертах, юридически, книга передаётся в общественное достояние, когда истекает срок действия имущественных авторских прав на неё, а также если правообладатель сам передал её в общественное достояние или не заявил на неё авторских прав. Такие книги – это ключ к прошлому, к сокровищам нашей истории и культуры, и к знаниям, которые зачастую нигде больше не найдёшь.

В этой цифровой копии мы оставили без изменений все рукописные пометки, которые были в оригинальном издании. Пускай они будут напоминанием о всех тех руках, через которые прошла эта книга – автора, издателя, библиотекаря и предыдущих читателей – чтобы наконец попасть в Ваши.

Правила пользования

Мы гордимся нашим сотрудничеством с библиотеками, в рамках которого мы оцифровываем книги в общественном достоянии и делаем их доступными для всех. Эти книги принадлежат всему человечеству, а мы – лишь их хранители. Тем не менее, оцифровка книг и поддержка этого проекта стоят немало, и поэтому, чтобы и в дальнейшем предоставлять этот ресурс, мы предприняли некоторые меры, чтобы предотвратить коммерческое использование этих книг. Одна из них – это технические ограничения на автоматические запросы.

Мы также просим Вас:

- **Не использовать файлы в коммерческих целях.** Мы разработали программу Поиска по книгам Google для всех пользователей, поэтому, пожалуйста, используйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.
- **Не отправлять автоматические запросы.** Не отправляйте в систему Google автоматические запросы любого рода. Если Вам требуется доступ к большим объёмам текстов для исследований в области машинного перевода, оптического распознавания текста, или в других похожих целях, свяжитесь с нами. Для этих целей мы настоятельно рекомендуем использовать исключительно материалы в общественном достоянии.
- **Не удалять логотипы и другие атрибуты Google из файлов.** Изображения в каждом файле помечены логотипами Google для того, чтобы рассказать читателям о нашем проекте и помочь им найти дополнительные материалы. Не удаляйте их.
- **Соблюдать законы Вашей и других стран.** В конечном итоге, именно Вы несёте полную ответственность за Ваши действия – поэтому, пожалуйста, убедитесь, что Вы не нарушаете соответствующие законы Вашей или других стран. Имейте в виду, что даже если книга более не находится под защитой авторских прав в США, то это ещё совсем не значит, что её можно распространять в других странах. К сожалению, законодательство в сфере интеллектуальной собственности очень разнообразно, и не существует универсального способа определить, как разрешено использовать книгу в конкретной стране. Не рассчитывайте на то, что если книга появилась в поиске по книгам Google, то её можно использовать где и как угодно. Наказание за нарушение авторских прав может оказаться очень серьёзным.

О программе

Наша миссия – организовать информацию во всём мире и сделать её доступной и полезной для всех. Поиск по книгам Google помогает пользователям найти книги со всего света, а авторам и издателям – новых читателей. Чтобы произвести поиск по этой книге в полнотекстовом режиме, откройте страницу <http://books.google.com>.

У. 4014

Уз, 1235

Ч.

166.

ПРОСВѢТА

25 лѣтъ исторіи
тов. „ПРОСВѢТЫ“
Цѣна 20 кр.

Рѣкъ 1894.
Книжочка 3.

107.

I. КНИЖКИ ДЛЯ НАРОДУ.

18. Чоботы и щедровки	12 кр.
20. Перекопишолє	8 "
25. XII пѣсней о св. Николаю	5 "
26. Якъ ярмаркувавъ Тарасъ	6 "
28. Мотыль, читанка для руского народу	10 "
29. Старый Ефремъ, Н. Устѣяновича	10 "
32. Росказы про небо и землю	12 "
33. 34. Росказы про силы природы, Ч. I. и II. по	10 "
35. Вексель и лихва, наша бѣда	12 "
36. Оповѣданє о житю св. Бориса и Глѣба	10 "
37. Житє Т. Шевченка	14 "
38. Повѣстки для дѣтей	15 "
39. Що то таке провизорія?	8 "
40. Сестра. Оповѣданє М. Вовчка	5 "
41. Байки Павла Свого	12 "
42. Трийцять лѣтъ тверезости	20 "
43. У пропасть дорога хованка	18 "
44. Вѣнокъ	8 "
45. Нива	10 "
48. Про житє	8 "
49. Зорн	12 "
50. 52, 70, 80, Исторія Руск. ч. I. 15 кр., ч. II. 13 кр. ч. IV. 16 кр. ч. V. 18 кр., разомъ	62 "
51. Звѣрята шкѣднїи и пожиточнїи	32 "
55. На досвѣткахъ	12 "
62. Житє св. Кирила и Методїя	12 "
64. Ленъ и конопля	14 "
66. Рогата худоба	35 "
67. Житє св. великомучен. и лѣкаря Пантелеймона	10 "
68. Помѣчь власна Смайлєса, Часть I.	15 "
71. Про живоплоты и лѣсы	10 "
75. Венямїнъ Франклїнъ	12 "
78. Споминки про житє Волод. Барвїнського	6 "
79. Вѣдѣрыте Америки	6 "
81. Про законъ о товариствѣхъ	30 "
84. Житє св. Евстахїя	10 "
87. Дрѣбна птица господарска	10 "
88. Рѣдна мова, лїтературна часть калєндаря за р. 1886	10 "
89. Исторія Україны: Полуботоукъ и Кальнїшевскїй	10 "
90. Ставропїгїйске Брацтво	16 "
91. Праведный Товїя	8 "
92. Про хованє свиней	30 "
93. Оповѣданє про рослины, О. Степовишка	30 "
95. Маркїянъ Шашкевичъ. Про его житє и письма	18 "
98. Географїя Руск, зъ мапою	45 "
114. Порадникъ лѣкарскїй, Іос. Селюха	24 "
122. Середъ ледового моря. В. Чайченка	15 "
125—126. Илюстрована исторїя Руск	50 "
130. Про управу ячменю и вѣвса	12 "
131. Образы страстей Исуса Христа	10 "
132. Иванъ Котляревскїй, В. Чайченка	10 "
133. Лѣварь Исаакъ	10 "
134. Зъ житя хлѣборобѣвъ	10 "

Двацять и пять лѣтъ

23, 1235

ИСТОРИИ

ТОВАРИСТВА „ПРОСВѢТЫ“

133742 „

Коротко начеркнувъ

И в а н ъ Б е л е й

[Зъ шѣстьма портретами]

1894.

Зъ друкарнѣ Наукового Товариства им. Шевченка
підъ зарядомъ К. Беднарского.

21. 4014.

Дня 8 н. ст. грудня 1893-ого року минуло двадцять и пять лѣтъ вѣдъ часу, якъ — дня 8. н. ст. грудня року 1868-го — завязало ся и розпочало свою дѣяльнѣсть знане нинѣ на цѣлу Русь-Украину товариство „Просвѣта“. Зъ маленькихъ початкѣвъ зростало оно все бѣльше та бѣльше а за четвертину столѣтя выросло до нинѣшної своєї силы й поваги.

Двацять и пять лѣтъ — то вже кусень исторіи! Молодше поколѣнє, що не переживало усеґо часу вѣдъ початкѣвъ иснуванія „Просвѣты“, не знає ходу розвитку товариства и тыхъ фазъ, якѣ оно переходило до дня нинѣшного, — та й мѣжь старшими знайдуть ся такі, що неодоно призабули, — а исторію знати треба, бо исторія — мовляли ще вѣ старину — наука житя. Длѣтого то теперѣшний видѣль „Просвѣты“ — коли припало єму щастє урядувати вѣ двадцять и пять-лѣтній ювілей оснѣванія товариства — постановивъ зъ нагоды того ювілею выдати начеркъ исторіи „Просвѣты“ за минулыхъ лѣтъ двадцять и пять.

Коли-бъ схотѣвъ списати докладно всю працю товариства за той четвертины столѣтя — працю усѣхъ людей, що за той часъ потрудили ся вѣ товариствѣ або для товариства: чи то яко дѣяльнѣ члєны головного видѣлу та видѣлѣвъ філіяльныхъ, чи яко писателѣ, чи яко ревнѣ ширителѣ выданъ „Просвѣты“, — коли-бъ схотѣвъ поднести й оцѣнити кожде, хочъ-бы й найменше дѣло товариства и застановитись, на скѣлько люде тогдѣ а тогдѣ помылялись, на скѣлько можна було сю або другу рѣчь

*

зробити лучше, — на те все треба бы списати грубу книгу. Задача-жь отсеи книжочки не така широка — она має представити исторію „Просвѣты“ поки-що лише въ загалнѣмъ начерку.

Однакожь и така коротенька исторія осягне свою цѣль. Молодше поколѣне довѣдае ся зъ нею про заходы й труды своихъ попередникѣвъ — а тыхъ трудѣвъ, и то пѣсля найлучшой волѣ було дуже богато, — а старшій, що дожили щасливои хвилѣ чвертьвѣкового ювілею „Просвѣты“, глянувши на зрѣсть и красный розвѣй товариства до нинѣшной его силы й поваги, певно вѣдчуютъ найвысшу роскѣшь вдоволеня, що институція, въ котру они вложили частину своего духа и патріотичного посвященя, вступае на порбгъ другой четвертины столѣтя своей дѣяльности при услѣвахъ вѣщующихъ вѣ дальшій щасливый розвитокъ — и то на що-разъ ширшихъ основахъ. Двацять и пять-лѣтна праця вже не загорить ся! Щепка, що ей въ 1868-ѣмъ роцѣ засадила „молода Русь“, приняла ся, зъ часомъ здорово запустила корѣне, а хочъ неразъ вихры бачилось готовѣ були ушкодити красну деревину, она все выходила цѣло зъ усякой негоды, що-разъ ширше розпускала вѣти, що-разъ пышнѣйше вкрывае ся цвѣтомъ та зароджуе и — дасть Богъ — зароджувати буде що-разъ ряснѣйше...

Чому завязано товариство „Просвѣту“?

На се питанє вѣдповѣвъ першій видѣль „Просвѣты“ въ своій вѣдозвѣ до Русинѣвъ, выданій въ два мѣсяцѣ по завязаню товариства [пѣдъ днемъ 11. н. ст. лютого 1869 року], ось такъ:

„Русины галицкїй, зачавши нове житє въ 1848-ѣмъ роцѣ, черезъ двацять лѣтъ, котрї зъ накладомъ вѣдъ того часу минули, мало поступили напередъ въ розвою своєи народности. Правда побѣльшила ся черезъ той часъ руска интелїгенція, — окрѣмъ рускихъ священникѣвъ маємо теперъ рускихъ учителѣвъ и урядникѣвъ, маємо рускїй часописи, рускїй товариства, а по части рускїй языкъ въ школахъ, але цѣлый той поступъ проявляє ся лише въ высшихъ верствахъ народу, въ тыхъ верствахъ, въ котрыхъ непостояннѣсть при народнѣмъ прапорѣ исторїя давнѣйшихъ часѣвъ такъ сумно намъ доказала. Наша маленька, изъ самыхъ майже зависимыхъ людей зложена интелїгенція не може намъ нїякъ дати поруки на будучнѣсть: внѣшнїй, народнымъ интересамъ несприяючїй обстановы могли бы въ кѣлькохъ рокахъ публичне житє Русинѣвъ пригасити, а въ кѣлькохъ десяткахъ лѣтъ руску интелїгенцію вынародовити. За-для того давно вже узнали мы потребу: цѣлый нарѣдъ, цѣлу масу простого люду, котрый нещасливою долею бѣльше якъ у иншихъ народѣвъ пѣдъупавъ, двигнути и до пѣзнаня привести, и на тѣмъ-то людѣ, котрый вже давъ доказы своєи твердости, оперти будучнѣсть нашої народности

„Однакъ вѣдъ 1848-ого року що зробили мы для того люду? яка наша праця и якї еѣ наслѣдки? Ото:

справа нашего народу въ мѣстахъ и мѣсточкахъ стоитъ далеко гѣрше, а по селахъ не лѣпше, якъ по знесеню панщины! Морально нашъ народъ -- при всѣй ровности нашего духовенства -- не много ще пѣднѣсь ся, интеллектуально майже зовѣмъ не просвѣтивъ ся, політично не дойшовъ ще до пѣзнаня себе, ба по мѣстахъ въ тыхъ двоухъ десяткахъ лѣтъ бѣльше вѣдчуживъ ся свои народности, нѣжъ передъ тымъ въ цѣлѣмъ столѣтю, а й матеріально, мимо даной свободы, вѣнъ не двигнувъ ся.

„Яка-жь тому причина? По великѣй части, правда, нещасливѣй обстановы, котрѣ не вѣдъ насъ зависли: абсолютизмъ не дозволявъ нашѣй интелігенціи розвинути всѣхъ силъ для добра простого народу; централизація въ школахъ не давала зъ нихъ хѣснувати нашимъ селянамъ; великѣй тягарѣ рѣзного роду, котрѣ народъ поносити мусить, утруднюють ѣму пѣднести ся матеріально. Але при всѣмъ тѣмъ не менша вина спадає и на насъ самыхъ, котрѣ не зробили того, що. хочъ и въ непрязныхъ часахъ, зробити було можна. Мы, правда, заявляли много доброй волѣ и патріотизму, звертаючи нашу увагу на те, щобъ якъ найскорше утворити численну интелігенцію, чтобы пославити ся літературою такою якъ у другихъ народѣвъ, чтобы оснувати рускѣй театръ, чтобы мати рускѣй гімназіѣ и університетъ, -- однакъ за найважнѣйше дѣло за справу народнои просвѣты, котра бы становила непохитну пѣдвалину всѣмъ тымъ придбанямъ, мы до сеи поры ще за мало дбали. Правда, мы поставили двѣ величавѣй институціѣ для добра простого народу: завели надъ тысячь народныхъ шкѣлъ на цѣлѣмъ просторѣ нашего краю и завязали окреме літературне товариство „Матиця“, котре бы по-при шкѣльну науку такожь просвѣту межи нашимъ народомъ розширяло. Але одно и друге не принесло до нинѣ сподѣваныхъ користей. Особливо школы народнѣ, сеѣй найкрасшѣй проявъ нашон любви до народу, мало вѣдповѣдають заложенѣй цѣли. Имъ не достає ще до теперъ вѣдповѣдныхъ книжокъ, а й по-за школою не знаходитъ руска дитина нѣякого корму духового, черезъ котрый бы самосвѣдомѣсть, моральность и добробытъ въ народѣ могли чимъ разъ бѣльше розвивати ся.

„Показало ся у насъ, що дѣло народной просвѣты не пѣйшло тою дорогою, що у иншихъ народѣвъ, якъ у Чехѣвъ або Сербѣвъ, котрѣ въ однѣмъ поколѣннѣ успѣли перевести то, на що давнѣйше цѣлѣ вѣки складали ся. Бо коли у нихъ завязанѣ для просвѣты народу товариства [Матицѣ] безнастанно працують надъ досягненнѣмъ заложеной цѣли, то наша Матиця, по довгѣй безчинности, залишила просвѣту народну... Такимъ дѣломъ стало ся, що народъ нашъ не поступивъ на-передъ, не тѣлько не набравъ свѣдомости самого себе, але по части ще вѣ й утративъ, а въ слѣдъ за тымъ межи нимъ а нашою интелігенцією зачинае робити ся перегорода. Тымчасомъ, коли мы стоимо на однѣмъ мѣсци або на блудный пускаемо ся дороги, зъ котрыхъ може зновъ покаже ся потреба завертати, въ-около насъ двигае ся все, а „просвѣта люду“ стала ся нинѣ окликомъ и у тыхъ народѣвъ, котрѣ не мають до того такъ наглаголи потребности, бо иншу мають интелігенцію и иншій людъ, нѣжь мы! Особливо въ нашѣй Галичинѣ живо прямують до того: кѣльки товариствъ, не нами завязаныхъ и правленийъ, маючи просвѣту народну за цѣль, старають ся и на нашъ народъ впливати, и можуть, коли мы справу простого народу залишимо, повести просвѣту его неприродною дорогою. Щобы отже то зло, котре вже черезъ недбалѣсть нашу наробило ся, направити, а иншому злomu на будучезапобѣчи щобы людъ нашъ въ народнѣмъ дусѣ просвѣчати и черезъ те морально и матеріально пѣдносити, а такимъ дѣломъ и цѣлѣй народъ двигнути, належало передовсѣмъ або прямоване нашой „Матицѣ“ на властиву звернути дорогу и розбудити въ нѣй нове житѣ, або завязати инше товариство, котре бы цѣль, покинену „Матицею“, за свою приймало и живою дѣяльностію обѣщувало щасливѣйше перевести вѣ въ дѣло Перша дорога далеко труднѣйша и менше по нѣй надѣяти ся добрыхъ наслѣдковъ. Критика по часописяхъ и голосъ публичныи показали ся вже безсильными, а приступуване новыхъ членѣвъ до „Матицѣ“, котрѣ бы рѣшучо могли впливати на си прямоване, зарѣвно мало подавало надѣв, бо дотеперѣшна бѣднѣсть въ „Матици“ дала доказы, що она не рада приймати до се-

бе людей, котрѣ на справу розвою рѣдного слова и просвѣты нашего народу дивлять ся инакше. Отже лишила ся тѣлько друга дорога: завязати нове товариство.“

Въ наведеныхъ словахъ той вѣдозвы высказано ширѣ по правдѣ: чому завязано товариство „Просвѣту“.

Для просвѣты народу не робило ся въ тыхъ часахъ майже нѣчого. „Матиця“, котру ще патріоты зъ 1848-ого року були оснували для просвѣты народу, не брала ся за тоту преважну роботу, а що бѣльше, она загаломъ збѣйшла була на манѣвцѣ, покинувши языкъ народный а завѣвши въ свои выданя московщину. [Въ „Матици“ верховодивъ тогдѣ Якѣвъ Головацкѣй, що за короткѣй часъ покинувъ Галичину и переселивъ ся до Россіи.] Черезъ кѣлька лѣтъ до 1868 ого року вела „молода Русь“ въ своихъ часописяхъ и на „Матичныхъ“ зборахъ завязато боротьбу противъ зведеня „Матицѣ“ на блудну дорогу, а по сторонѣ молодежи станувъ и одинъ зъ основателѣвъ „Матицѣ“ — посолъ о. Стефанъ Качала, котрый завсѣгды клавъ найбѣльшу вагу на просвѣту народу а бувъ ворогомъ московщени нашего языка, бо се стае въ дорозѣ просвѣты и поступови народному. Верховоды „Матицѣ“ покрывали ся тымъ, що нѣбы-то имѣ иде о то, щобъ не зривати зѣ старыми памятниками. О. Качала запытавъ ихъ: „що-жь лѣпше: чи зѣрвати зѣ памятниками чи зѣ народомъ?“ Они обстали при своѣмъ, а щобы бути безпечными въ своѣмъ капарствѣ въ „Матици“, не приймали въ члены нѣкого зѣ „украинцѣвъ“, якъ тогдѣ звано народовцѣвъ черезъ те, що они любили Украину зѣ еи исторією и еи новочасными писателями, щирыми приятелями простого народу. А тымчасомъ — якъ пѣднесено въ словахъ наведеной повыше вѣдозвы — вже навѣтъ Поляки въ Галичинѣ завязали були кѣлька товариствъ для oświaty ludu.

По невдалѣй пробѣ оживити й зреформувати „Матицю“ — мусѣла мѣжь молодѣжью и середѣ старшихъ народовцѣвъ зродитись гадка и дозрѣвати въ намѣрѣ: завязати нове товариство для просвѣты народу. О. Качала въ сѣчни 1868-ого року пѣднѣсь въ „Словѣ“ проектъ основаня такого товариства и поставивъ ему за

цѣль: „спомогати народну освѣту въ направахъ моральнѣмъ, матеріальнѣмъ и політичнѣмъ черезъ выдаванє книжокъ практичныхъ, брошуръ и т. д. въ тѣмъ языкѣ, котрымъ нарѣдъ говорить“. Рѣвночасно-жъ займала ся вже поважно тою самою справою наша львѣвска молодѣжь академічна...

Хто давъ починъ до завязаня „Просвѣты“?

Починъ до завязаня товариства „Просвѣты“ дала руска молодѣжь академічна. Постановивши завязати товариство, академики выбрали въ мартѣ 1868-ого року комітетъ, щобы занявъ ся укладомъ статута. [Въ укладѣ статута брали участь и деякї Русины зъ по-за громады академічної. Въ першѣмъ „Справозданю“ зъ дѣланя „Просвѣты“, выданѣмъ въ р. 1874., наведенї имена: д-ра Корнила Сущкевича, Наталя Вахнянина и Олександра Борковского.] Статутъ уложено и подано до намѣстництва. Намѣстництво спротивилось статуту. Тогдѣ комітетъ удавъ ся зъ рекурсомъ до міністерства — и міністерство справъ внутрѣшныхъ згѣдно зъ міністерствомъ просвѣты позволило пѣдъ днемъ 2 вересня 1868 р. до ч. 3491. завязати товариство на основѣ предложеного статута.

Першїй статутъ товариства „Просвѣты“.

Першїй статутъ товариства „Просвѣты“, названого „наукowymъ“, бувъ зовсѣмъ неподѣбный до нинѣшного статута и заслугує на те, щобы подати тутъ головнїй его постановы.

За цѣль товариства подано въ §. 1-ѣмъ: „пѣзнанє и просвѣта народу“ а яко *способы* до тои цѣли вказано въ §. 2-ѣмъ: „а) збиранє и выдаванє всѣхъ плодѣвъ устной словесности народнѣи, якъ: пѣсень, казокъ, приповѣдокъ, историчныхъ переказѣвъ и загаломъ всего, що до пѣзнаня народу и его исторїи причинити ся може; б) выдаванє популярныхъ писемъ въ усѣхъ галузяхъ науки, вѣдповѣдныхъ понятямъ народу и его потребамъ“.

Въ §§. 3, 4 и 5-омъ мѣстились постановы о членахъ товариства. Члены були тройкѣ: почетнѣй, кореспондуючѣй, и звычайнѣй. Членомъ почетнымъ мѡгъ бути каждый, хто якимсь чиномъ для товариства высоко заслуживъ ся а на запрошене выдѣлу принявъ ся той чести. Членомъ кореспондуючимъ мѡгъ бути каждый Русинъ, хто яко такій до выдѣлу товариства зголосить ся и въ цѣляхъ товариства матеріально або морально дѣлати зобовяже ся. Вкѡнци членомъ звычайнымъ бувъ каждый Русинъ, котрый „на запрошене товариства“ обовязкѡвъ звычайного члена пѡдойме ся.

Въ § 6-омъ були означені обовязки звычайного члена такъ, що вѡнъ мавъ: а) заплатити 2 зр. яко вступну вкладку разомъ або въ часъ першого року и платити 52 кр. мѣсячно зъ горы яко вкладку звычайну; б) каждый звычайный членъ обовязаный вѡдповѣдно „духовною“ працею до спѡльной цѣли товариства причиняти ся.

Зъ наведенихъ постановъ статута виходить, що основателъ „Просвѣты“, завязуючи товариство, не мали ще на гадцѣ товариства такого, якимъ нинѣ є „Просвѣта“, що стоить великимъ числомъ членѡвъ, переважно селянами, та що селяне своєю вкладкою самі складають капиталъ на свою просвѣту. Патріотична тогдѣшна молодѣжь наша и мало-що старші вѡдъ неи порадики въ укладѣ статута приняли за засаду: жертвы одиниць зъ верствы интелігентной для пѡзнаня й просвѣты народу — и товариство свое заснували на подобу „Матицѣ“, тѡлько зъ лекшими матеріально услѡвами для членѡвъ. Такимъ чиномъ товариство мало справдѣ характеръ „наукового“ товариства для пѡзнаваня й освѣчуваня народу, оно мало згорнути въ собѣ всѣхъ людей интелігентныхъ въ краю, охочихъ пожертвуватись матеріально и духово для пѡзнаня и просвѣты люду на народнѣй мовѣ.

Чоломъ ударити передѣ патріотизмомъ тогдѣшнои нашої молодежи и трохи старшихъ народовцѣвъ! А однакожь, вѡддаючи належну честь ихъ патріотизмови, годѣ заразомъ не зазначити, що основателъ „Просвѣты“ въ роцѣ 1868 мали до выбору й другу дорогу. Основателъ „Просвѣты“ передѣ укладомъ статута въ мартѣ 1868-ого року мали вже примѣръ на завязанѡмъ коротко пе-

редь тымъ чеськѣмъ товариствѣмъ Matice lidu для выдаванія добрыхъ и дешевыхъ книжокъ для народу. Часопись народовцевъ „Правда“ въ свѣчи и въ лютѣмъ 1868-ого року подавала вѣсти про се чеське товариство, розказувала, якъ Matice lidu за кольканацять тыжднѣвъ свого именованія числить уже по-надъ 5000 членѣвъ, бо-жь и статутъ товариства дуже пригѣдний: членъ вкладає рѣчно тѣлько 1 зр. а за те дѣстає всѣмъ выданія товариства даромъ. Отже насуває ся пытанє: чому оснувателѣ „Просвѣты“ не пѣшли слѣдомъ чеськой Matice lidu? Видко — завагали ся, не довѣрювали въ успѣхъ такъ уладженого товариства. а волѣли пѣйти утертою дорогою, хочь-бы й накладаючи на себе значнѣй жертвы. Завагали ся, бо й людѣ не бувъ ще пѣдготованый и интелігентну верству треба було ще собѣ пригѣдувати. Та честь имъ за те, що зробили пѣсля найлучшой своей волѣ и розумѣня. Заслуга ихъ велика: они дали початокъ товариству, а духъ часу робивъ свое опѣсля..

Завязанє товариства „Просвѣты“.

По затвержденю статута выбрано комитетъ конститууючій, щобы збиравъ членѣвъ до товариства. [Головою того комитету бувъ Наталь Вахнянинъ, а брали въ нѣмъ участь д-ръ Корнило Сушкевичъ, Омелянъ Партицкій, Юліянъ Романчукъ Олександръ Борковскій, Михайло Коссакъ, Андрѣй Свѣчинскій, Олександръ Огоновскій и другіи молодші.] Комитетъ запросивъ у члены патріотѣвъ львѣвскихъ та й виднѣйшихъ зъ провинціи — и якъ у нихъ такъ и у тыхъ стрѣтивъ ся зъ прихильностію для нового товариства. Прихильнѣ листы написали до комитету: Юрій Федьковичъ, оо. Микола Устияновичъ, Іосифъ Дозинскій, Стефанъ Качала, Володимиръ Терлецькій, Михайло Глинскій и другіи.

Першій загальний збѣръ вызначено на пополудне дня 8 н. ст. грудня въ сали на Стрѣльниці. Рано того дня мала вѣдправитись служба Божа для призванія св. Духа — и комитетъ заадалегѣдь замовивъ бувъ вѣ въ однѣй церквѣ, але она не вѣдправила ся нѣ въ тѣй нѣ въ другѣй церквѣ, — щирыхъ патріотѣвъ, що вязали ся

въ товариство для просвѣты своего народу, названо „ляхофілами“ и вѣдсылано ихъ до костела. . Такі то часы були !

На першій загальній збѣрѣ прибуло до салѣ на Стрѣльниці 64 членѣвъ-основателѣвъ и велике число шкѣльной молодежи. Зъ провинціи приѣхавъ о. Іосифъ Заячкѣвскій.

Збѣрѣ вѣдкрывъ голова конститууючого комітету Наталь Вахнянинъ промовою, въ котрѣй напередъ коротко розказавъ исторію заходѣвъ для основаня товариства, а вѣдтакъ ширше розвѣвъ програмову рѣчь на темать цѣли товариства: „пѣзнане и просвѣта народу“. Потѣмъ збраний выбрали провѣдникомъ збору старенького мѣщанина львѣвского Товарищского, а той на секретарѣвъ покликавъ д-ра Корнила Сушкевича и Володимира Ганкевича. Тогдѣ забрали слово ще два бесѣдники — Андрѣй Сѣчинскій та Федоръ Заревичъ, и промовляли такъ якъ попередъ Н. Вахнянинъ о цѣли товариства. Обширній промовы всѣхъ трехъ бесѣдникѣвъ в надрукованій въ „Справозданю“ зъ першого збору „Просвѣты“ въ „Правдѣ“ зъ 1868 року [н-ры 43—45] и въ окремоій вѣдбитцѣ зъ „Правды“. Наводити тѣ промовы годѣ намъ въ цѣлѣй основѣ, а скажемо лишъ тѣлько, що всѣ три бесѣдники вказували новому товариству потребу поправки книжокъ для шкѣлъ народныхъ та выдаваня книжочокъ для дальшой просвѣты народу, а Заревичъ додавъ ще до того, що треба выдавати книжки до читаня такожь для интелігенціи руской, абы въ рускиихъ домахъ русчина заступила польщину. Кромѣ тыхъ трехъ львѣвскихъ Русинѣвъ забравъ слово ще й одинъ гѣсть зъ провинціи — старшій патриѣтъ зъ 1848-ого року о. Іосифъ Заячкѣвскій, коли во вѣдходѣ Товарищского збраний выбрали его провѣдникомъ дальшихъ нарадѣ збору. Промова о. Заячкѣвского въ имени „нѣмого сѣльского люду“ була така разумна й сердечна, що годить ся ще й нинѣ, по двацять и пятьохъ лѣтахъ, навести вѣ въ цѣлѣй основѣ.

„Щира охота — мовивъ бесѣдникъ — пѣзнати честныхъ Русинѣвъ львѣвскихъ и докинути дробновку лепту до просвѣты народу привела мене до Львова. Завѣзвали

вы, панове, и село на нинѣшній зборы, тожь и зъ села приймѣть ласкаво голосъ хоть не ученый, а щирый. Не загадавъ я вѣдзвати ся вѣдъ стану духовного, до котрого и я належу, — за той можу лише сказати словами евангельскими: „самъ возрастъ имать, самъ о себѣ да глаголетъ“, — але маю вамъ донести два слова вѣдъ того, що такъ скажу, нѣмого сѣльского народу, вѣдъ котрого представителѣвъ не бачу на тѣмъ зборѣ. Одно слово в слово подяки для васъ, панове, що въ такъ краснѣмъ числѣ зѣбрали ся радити о его просвѣтѣ.

„Правда, въ тѣмъ великѣмъ а чужѣмъ Львовѣ черезъ тѣ послѣдній столѣтя було все вѣдъ рода въ родъ кѣлька щирыхъ заступникѣвъ народу, котрѣ, якъ сторожѣ на погибельной стражи, вызирали хвилѣ, коли ихъ „очи увидать спасене и славу людей своихъ“. Вызирали и не увидѣли, и такъ оденъ по другѣмъ угасали. Такъ було, ажъ поки не засиявъ славный рѣкъ 1848-ый — и воскресъ народъ рускій, а на чолѣ народу поставивъ себе станъ духовный. Народъ узнавъ его за своего проводира и заступника, узнали его й чужѣ. Не дивно жѣ, що на насъ пѣдняла ся вся вража сила, а мы, не до борбы поставленѣ, але радше апостолы мира, злякали ся той бурѣ, зачали оглядати ся позаду себе, щобы собѣ плечѣ убезпечити и — зацафали ся такъ далеко, що стратили-смо зъ очей народъ — а народъ насъ. Тожь на наше мѣсце хочете вы, панове, ставати и повести дальше дѣло просвѣты народу тамъ, де мы перестали. За то народъ вамъ дякуе, а Богъ най благословить!

„До васъ же молоденькѣ тутъ притомнѣ братчики, молодѣже шкѣльна, маю друге слово вѣдъ народу, а то: прошене, щобы й вы пѣшли за прикладомъ старшихъ братѣвъ вашихъ и не змѣнили ся нѣколи народови своему. Не гнѣвайте ся на мене за то слово! Народъ знае, ба й свѣтъ знае, якъ красне чувство огрѣвае нинѣ грудь вашу. Кобы жѣ такъ все було! Кобы-сте годнѣ оперти ся тому сильному напорови, що васъ хоче вѣдторгнути вѣдъ вашей народности. Навѣтъ тоту невинну лѣтературу народню, тоту кѣсть жебрачу, що й найкютѣйшій владѣтель лишае пѣдъупалымъ народамъ — и тую хотять вамъ

обмерзати, указуючи на нашихъ літератѳвъ — голодныхъ и босыхъ. „На що вамъ — кажуть нуждати ся и нове непотрѳбне творити? Радше берѳть ся за готовѳ, богатѳ сусѳднѳ літературы, черпайте и наслаждайте ся обильно, чи зѳ лѳвои чи зѳ правои стороны!“ Боже милѳй! чи лише Русинѳ сирота мае бути такѳ темный, абы не пѳзнававѳ, що чужа література ба й культура чужа — єсть то барва двѳрска, ліберія, хоть-бы и золотомѳ шита? — скоро ѳѳ разѳ надягнешѳ, прощай воля! служи до вѳку тому, чию барву носишь!

„Дармо васѳ лякають самымѳ народомѳ, що той невырозумѳлый, невдячный, недовѳрчивый. Ба де-жь бы вже й набрало ся довѳря въ тѳмѳ бѳднѳмѳ народѳ? Не кажу вже за тотѳ вѳки, о котрыхъ сѳльскѳй нарѳдѳ и не знає, коли то верхнѳ, освѳченѳ версты нарѳдѳ опу-скали, — досыть и того, що вѳнѳ нинѳ видить, зачавши вѳдѳ того хлопчика, котрому необачный учитель при вступѳ до шкѳлы єго краснѳ кучерки обстригѳ, такѳ що й рѳдна мати не пѳзнала свою милу дитину, ажѳ до того укѳнченого академѳка, що стоить на роздорѳжу, зѳ котрого указують ся єму всякѳ дороги. На котру будь вѳнѳ вступитѳ, чимѳ дальше пѳйде, роздѳбуде собѳ крас-ного хлѳбця, цвѳтучѳй долѳ. Кожда дорога поведе тебе зѳ дому батькѳвского въ чужу чужину, тѳлько тои доро-ги не найдешѳ, котра привела бы тебе назадѳ до сво-го народу. И зѳ вѳдки-жь взяло бы ся ще довѳре у того народу, котрого такѳ скоро опускає все, що тѳль-ки крихту пѳдойметь ся?

„Дѳвляйте-жь нинѳ широко, кождый въ своѳмѳ заводѳ! Бѳдна Русь мати, бѳднѳй й вы сыны ѳѳ. Праця се вашѳ капѳталѳ, зѳ котрого маєте сплатити найсвятѳйшѳ довгѳ народовѳи. Тажь вы знаєте, и нарѳдѳ свѳдомѳ того, що ваша нинѳшна наука оплачуєть ся по найбѳльшой части тымѳ мѳзернымѳ грошемѳ, на котрый нарѳдѳ кєрваво працює. А якѳ доробите ся кусня хлѳба — кобы васѳ лишѳ Богѳ охоронѳ вѳдѳ тои дѳжумы сѳгочаснои, вѳдѳ огидного космополѳтизму, котрый єсть погибелью всякѳй народности! Видимо всѳ, що Русины, вѳдиовѳдно своему числу, такѳ найбѳльшѳй контѳнѳнтѳ доставляють до того сумного космополѳтизму.

„Вконецъ на розходѣ лишаю вамъ, чесна молодѣже, малый образецъ, котрый оставъ ся въ мойй памяти зъ тыхъ часовъ, коли засѣдавъ я вашй шкѣльнй лавы. Ото въ старѣй, мѣтичнѣй Греціи найславнѣйшій герой Геркулесъ не мѣгъ побороти Антея великана, бо скоро сей ослабавъ, то щобы лишъ ногою землѣ дѣткнувъ ся, прибавало ему новой силы, бо земля була ему матѣрю. Ажъ коли Геркулесъ пѣднѣсь его вѣдъ землѣ, тогдѣ вѣдобравъ ему силу, тогдѣ его здавивъ. Такъ и вы, любѣй братчики, хоть якъ тяжка була бы ваша борба, хоть якъ высоко пѣднесла бы васъ доля, не дайте ся вѣдорвати вѣдъ вашей матери — вѣдъ народу! Тогдѣ лише вы будете сильнѣй въ народѣ, а народъ вами славный! О то просить васъ народъ черезъ мой уста.“

Промову сю приняли всѣ грѣмкими оплесками.

До першого выдѣлу були выбранй: д-рѣ Корнило Сушкевичъ, Наталь Вахнянинъ, д-рѣ Омелянъ Огоновскій, Омелянъ Цартицкій, Олександръ Борковскій, Михайло Коссакъ, Максимъ Михалякъ, Иванъ Комарницкій Юліянъ Романчукъ и Корнило Устїяновичъ [последного выбрано на мѣсце Василя Ильницкого, котрый зрѣкъ ся выбору]. На голову товариства, що мавъ бути выбранный пѣсля волѣ збранихъ черезъ аклямацію, выбравъ бувъ нанесенє о. І. Заячкѣвского уже першій збѣръ въ 1868 роцѣ д-ра Омеляна Огоновского, нинѣшного голову „Просвѣты“. Однакожь вѣнъ рѣшучо выпросивъ ся вѣдъ выбору а на свое мѣсце предложивъ Наталя Вахнянина, хочъ молодого, але знаного вже изъ дѣяльности въ вѣденскѣмъ товариствѣ „Сѣчи“, котрого бувъ головою. Вахнянинъ принявъ збѣръ — якъ сказавъ: въ тѣй надѣѣ, що на найближшѣмъ загальнѣмъ збѣрѣ вѣдстудить то мѣсце старшому вѣдъ себе чоловѣкови. На заступника головы выбрано д-ра Корнила Сушкевича, котрый при збѣрѣ до выдѣлу наибѣльше дѣставъ бувъ голосѣвъ.

По збѣрѣ цѣлого выдѣлу поставивъ о. В. Ильницкій внесенє, щобы товариство заложило библіотеку, а о. І. Заячкѣвскій, щобы выдавало календарь для народу. Вѣдѣнци Н. Вахнянинъ подавъ до вѣдомости збору, що на его руки прислано вже богато матеріалу етнографіч-

ного, есть уже надъ 3.000 пѣсень народныхъ, думъ историчныхъ, повѣрокъ и т. д.

На зборъ наспѣли привѣтнй телеграммы вѣдь Руси-новъ-народовцѣвъ зъ Бережанъ [двѣ], зъ Перемышля, зъ Станиславова, зъ Черновець, дальше зъ Вѣдня вѣдь славянскихъ товариствъ академичныхъ „Русской Основы“, чешского Akademického spolku, сербской „Зори“ и словацкого Rohoň. Всѣ здоровили „Просвѣту“ до трудѣвъ на поли просвѣты руского народу. Поетъ Юрій Федьковичъ присвятивъ новому товариству патриотичный стихъ „Здоровъ честному собору Просвѣты у Львовѣ!“ въ котрѣмъ такъ писавъ :

Давно другй побудились, свѣтло засвѣтили, —

Давно вони вештають ся зъ усїей силы

Коло свого, не чужого.. А мы спимъ и досй

И негоднй, и голоднй, и голй, и босй.

А хто виненъ? Самй виннй, що не встали рано.

А тй нашй вороженьки вже кують кайданы —

Кують довго, кують добре.. Заспанныхъ окують,

Тыхъ, що свѣтла цурають ся, що спять и не чують

Дзвонѣвъ правды, дзвонѣвъ волѣ.. Уставайте братья!

Бо та темрява теменна, непевна, проклята

Приспить, якъ нечиста сила, усѣхъ насъ на вѣки

И будутъ зъ насъ знущати ся усѣ людскй дѣти.

„Непотрѣбнй!“ — отъ що скажуть! „Жениха заспали

Того зъ правдовъ, того зъ волевъ..“

О збирайтесь, о злѣтайтесь усѣ рускй дѣти!

О збирайте ся, злѣтайтесь зъ усїего всюду —

Дайте рады, дайте свѣтла! — ваша слава буде.

Буде слава во вѣкъ-вѣки, а буде велика,

Що просвѣтите нѣчь темну, и довгу и дику...

...О просвѣты, братья!

Щобъ калѣку невидючу не выгнали зъ хаты —

Не выгнали и не вбили! Бо доки судъ буде,

А насъ люде гѣрше суду страшного осудять!

Зберѣте-жь ся, батьки, въ щасливу годину

Въ велику семію усѣ ся зберѣть!

Не дайте пропасти, не дайте загинуть —

И насъ научайте, и самй ся вѣть.

Въ широкому свѣтѣ народѣвъ чимало —
 Народѣвъ великихъ, народѣвъ святыхъ.
 Вы видѣли брата, якъ вни выростали,
 Якъ вни просвѣщались, — дивѣтъ ся на тыхъ !
 Та й насъ просвѣтѣтъ такъ ! — и буде вамъ слава.
 Де гадка согласна, де хѣтъ не лукава,
 Де правды а не поклонѣвъ ся надѣють,
 Тамъ Богъ голова — и та правда приспѣе !

Першій загальний збѣръ товариства „Просвѣты“ одушевивъ народовцѣвъ рускихъ, одушевивъ молодѣжь. Горячѣй воли и енергій молодого вѣку удало ся въ дѣло перевести то, що старіи Русины закинули. Тымъ старымъ [котріи пѣдъ той часъ займали ся иншими справами, а найбѣльше переселюванемъ рускихъ интелігентныхъ людей зъ Галичины до Россіи] завязане „Просвѣты“ не припало до вподобы, тожь ихъ часонись „Слово“, абы кинути пѣдозрѣне на „Просвѣту“, що нѣбы-то она е „интригою польскою“, написала колючо, що „Просвѣта“ завязала ся на „nierokalne rozcięcie“ [дня 8. н. ст. грудня припадало латиньске свято Непорочного Зачатя].

! Фазы въ 25-лѣтнѣмъ розвитку „Просвѣты“.

Закимъ перейдемо до начерку дѣяльности „Просвѣты“ вѣдъ завязаня си ажъ до кѣнца 1893-ого року, мусимо попередъ усего зазначити, що въ розвитку товариства въ тыхъ двацять и пятьохъ лѣтахъ визначують ся три головні фазы :

Перша фаза — то часъ вѣдъ завязаня товариства до [бѣльше-менше] року 1876-ого, отже часъ вѣсьмохъ лѣтъ. Въ тѣй фазѣ дѣяльність товариства бувала рѣзно-сторонна, розстрѣлена, дуже жива. Побѣчь дѣбаня о выдаванѣ книжокъ для просвѣты народу выдѣлъ въ рѣвнѣй мѣрѣ мусѣвъ клопотатись издавництвомъ рускихъ книжокъ для шкѣлъ, а по-при те займавъ ся и многими иншими справами, навѣтъ такими, котріи мали характеръ бодай по-трохи и політичный. Дальше — въ тѣмъ часѣ статутъ товариства, хочъ поправлений уже въ роцѣ 1870-ѣмъ, все-ще кульгавъ двома хибами : по перше, що

вкладка не була по змозѣ якъ найнижше, а по друге, що члени за вкладку не дѣставали выданъ товариства даромъ. [Пѣзнане тыхъ хибъ наступило въ товариствѣ уже скорше, але третій статутъ почавъ обов'язувати ажъ вѣдъ початку року 1877-ого.] Дальше пѣдъ конецъ тои фазы товариство прийшло въ посѣдане основного капіталу зъ дару Володислава Федоровича, а то все-таки дало „Просвѣтъ“ досить значну помѣчь до дальшого ви самостѣйного розвитку. Вкѣнци вѣдъ 1877-ого року выбрано головою д-ра Омеляна Огоновского.

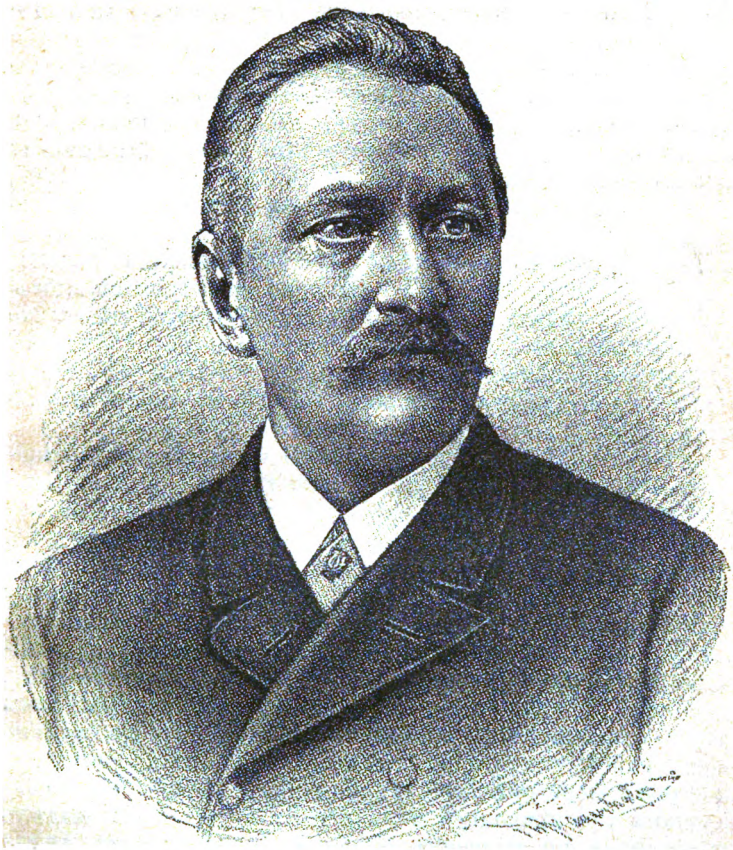
Друга фаза — то часъ вѣдъ 1877. року до 1890-ого, отже часъ чогирнацяти лѣтъ. Въ тѣй фазѣ товариство займало ся вже виключно просвѣтою народу — черезъ видавництва и черезъ спомагане розвитку просвѣтної організації [читальнѣ] по краю, — хочъ при тѣмъ въ мѣру зросту своихъ засобѣвъ грошевыхъ не забувало й про инчі цѣли назначені товариству статутомъ. При постановахъ нового статута [що почавъ обов'язувати вѣдъ року 1877-ого] вкладки членѣвъ приносили товариству щоразъ бѣльше доходу.

Третя фаза — то остатныхъ кѣлька лѣтъ вѣдъ року 1891-ого, якъ заведено найновѣйшій статутъ товариства въ котрѣмъ за цѣль товариства поставлено не лишъ „просвѣту“, але й „пѣднесене добробыту“ руского народу и введено нову організіцію — читальнѣ „Просвѣты“.

„Просвѣта“ вѣдъ завязаня до року 1876-ого.

Дѣяльнѣсть першого выдѣлу „Просвѣты“ пѣдъ проводомъ Наталя Вахнянина вѣдъ 8. грудня 1868 до 26. мая 1870.

Першій выдѣлъ „Просвѣты“ зѣйшовъ ся въ половинѣ грудня 1868 року на перше засѣданѣ. Пѣсля вказаной статутомъ цѣли товариства подѣливъ ся вѣнъ на двѣ секціѣ: одну для справъ народной просвѣты а другу для етнографіи. Книжочки для народу ухваливъ выдѣлъ выдавати правописію шкѣльною а дѣла науковѣ пѣсля волѣ автора або тою правописію Осадцы або Кулѣша. [Щобы книжочки „Просвѣты“ могли читати й старшій се-

Наталь Вахнянинъ
першій голова товариства „Просвѣты“.

ляне, що навчили до кирилиць, то „Просвіта“ довгий час друкувала свої книжочки кирилицею]. Вкінці ухваливъ видѣль выдати й розслати вѣдзву до Русинѣвъ и долучити до неї справозданє зъ першого загального збору и статутъ.

Хочь въ першѣмъ статутѣ „Просвіты“ *видавництво матеріалѣвъ етнографічныхъ* поставлено яко одну зъ двохъ задачъ товариства и хочь першій видѣль утворивъ бувъ навѣть окрему секцію для тої цѣли, — то „Просвіта“ за весь часъ свого именованя до тої роботи не взяла ся, бо й не могла взятись, по перше: за-для недостатчъ фондѣвъ, а по друге: що просвѣчуване народу та вистаченє добрыхъ рускихъ книжокъ для шкѣлъ уважала за рѣчь пильнѣйшу, нѣжь друкованє етнографічныхъ матеріалѣвъ. Узбирані и зложені въ „Просвѣтѣ“ матеріялы вѣдослано [на предложенє тогдѣ найревнѣйшого етнографа Мелитона Бучиньского] пѣдъ конецъ 1871 року до Кієва а томошній ученій щедро використали ихъ до своихъ праць науковихъ

Въ справѣ *правописи* увѣйшло було заразъ въ люто́мъ 1869 року письменне внесене 15-охъ членѣвъ „Просвѣты“ [переважно молодежи] зъ жаданємъ, щобы усе, що выдає „Просвѣта“, выходило правописію фонетичною, котра „всѣми учеными узнана за найлучшу и за найдѣгднѣйшу для народной освѣты“. Видѣль взявъ сю справу пѣдъ розвагу и порѣшивъ таку вѣдповѣдь: „Видѣль пересвѣдченій, що правопись звукова [фонетична] єсть найвѣдповѣднѣйшою для народной освѣты и улекшує науку, однако зъ огляду на те, що въ школахъ народныхъ такъ звана етимольѣична правопись уживає ся; що велика часть нашої интелігенціи тої правописи придержує ся; що многі передові люде въ Галичинѣ „Просвѣту“ до задержаня тої правописи зывали, — постановивъ видѣль придержуватись у своихъ виданяхъ популярныхъ такої правописи, яка въ народныхъ школахъ уживає ся“. Тої постановы й державъ ся видѣль черезъ цѣлыхъ двацять и пять лѣтъ. Виданя-жь свои для интелігенціи друкувавъ такую правописію, якої зажадавъ авторъ.

Друкована *вѣдзвѣа до Русинѣвъ* зъ надписомъ „Дорогі Родимцѣ!“ носить дату 11-ого лютого 1869 р. и пѣдписы

головы Н. Вахнянина та секретарѣвъ выдѣлу Ом. Партицкогo и Юл. Романчука. [Вѣдoзвy уложивъ Ю. Романчука]. У вѣдoзвѣ було напередѣ розказано: чoму основано „Просвѣту“ [той уступъ мы подали выше], потѣмъ згадано про клеветы на товариство, вкѣнци выложено цѣль товариства та способы до осягненя цѣли и вѣзвано всѣхъ щирыхъ Русинѣвъ зъ усѣхъ партій, а особливо священникѣвъ, щобы приступали до товариства. Вѣдoзвa кѣнчила ся словами: „Чoго кождому поодинокo и вѣ тѣснѣйшѣмъ кружѣ своего дѣлания годѣ доконати, то злучивши ся всѣ доконаемо, дастъ Богъ, вѣ цѣлѣмъ нашѣмъ краю, а за другихъ двацять лѣтъ чей собѣ выховаемо новый людъ, свѣчѣйшій, заможнѣйшій вѣдѣ теперѣшного, народности свои свѣдомый не тѣлько кровью но и духомъ зъ нами злученый, вѣ котрѣмъ народнѣсть наша узыскае пѣдпору, котра не тѣлько всѣ напады ворогѣвъ переможе, але и нову будучнѣсть, красшу долю для цѣлого руского народу колись роздобуде“.

На дальшихъ засѣданяхъ выдѣлу полагоджено такі справы:

Два товариства польскі для *oświaty ludu* [одно львѣвске а друге кракѣвске] предкладали „Просвѣтѣ“ сполучити ся зъ ними, але выдѣль на те не приставѣ и поставивѣ собѣ за засаду: „варувати независимѣсть товариства „Просвѣты““.

Вѣ цѣвтні 1869 р. выдѣль взявъ пѣдѣ нараду змѣни *статута*, узнавши его за „недостаточный и требуючій деякихъ змѣнъ и доповнѣнъ“. Отже „вѣ цѣли выроблєня нового, потребамъ товариства и духови часу вѣдповѣднѣйшого статута“ выбравѣ комисію, а два члєны тои комисіи, д-ръ К. Сушкевичъ и Ю. Романчукъ, новый статутъ выробили а выдѣль одобрилъ его, вылітографувавѣ и предложивѣ другому загальному зборови вѣ маю 1870 р.

У вересни 1869 р. поставивѣ д-ръ К. Сушкевичъ внесєнє, щобы выдѣль „Просвѣты“ подавѣ до сойму петицію *o запомoгу „Просвѣтѣ“ зъ фондѣвъ краєвскихъ*. Внесєнє се выдѣль принявъ и подавѣ петицію до сойму. Соймъ передавѣ справу выдѣлови краєвому, а той назначивѣ для „Просвѣты“ 1000 ар. запомoги на рѣкѣ 1870-ый. Безперечно допомѣгъ тому вице-маршалокъ сойму Юліянъ

Лаврѳвскій, тожь выдѣль „Просвѣты“ выславъ въ депутаціи голову Н. Вахнянина и д-ра К. Сушкевича зложити Лаврѳвскому подяку. По свѣй депутаціи Лаврѳвскій въ маю 1870 р. вписавъ ся въ члены „Просвѣты“, а въ тыждень опбсла другій загальный збѳръ выбравъ его головою.

Справою *выдавництва книжокъ популярныхъ* першій выдѣль занимавъ ся ширѳ. Въ цвѣтні 1869 р. ухваливъ удатись до рускихъ писателѣвъ, щобы надсылали матеріялы для укладаня популярныхъ книжокъ для народу. Тыхъ 15 членѳвъ „Просвѣты“, що въ лютѳмъ 1869 р. зажадали введеня правописи фонетичной у всѣхъ выданя „Просвѣты“, зажадали були такожь, щобы выдѣль „Просвѣты“ оголосивъ „програму, пѳсля якои книжки выдавати буде и до просвѣты народу взяти ся гадае“. Отже выдѣль давъ посередно вѳдповѣдь на се жадане тымъ, що вѳдъ рускихъ писателѣвъ зажадавъ матеріялѳвъ „науковыхъ, белетристичныхъ, господарскихъ и лѣкарскихъ“. Поки-що Ом Партицкій уложивъ въ цвѣтні 1869 р. першу книжочку — читаночку „Зоря“. Выдѣль постановивъ надрукувати еи въ 2000 примѣрникѳвъ а цѣну поставити таку, „щобъ лишъ выдатки на накладъ вернули ся“. Уже въ маю ухвалено выдати для народу Календаръ на рѳкъ 1870-ый спѳльнымъ трудѳмъ членѳвъ выдѣлу. Ледви впорядковано матеріяль на Календаръ, цѣлый накладъ „Зорѳ“ розхоплено въ двоухъ тыждняхъ [а треба знати, що тогдѣ члены „Просвѣты“ книжочокъ дарѳмъ не дѳставали]. Якъ „Зоря“ подобала ся, свѣдчить тогдѣшне письмо Ивана Наумовича, въ котрѳмъ вѳнъ писавъ до выдѣлу, що вѳнъ „зъ сердечною радостію повитавъ першій плѳдъ товариства“, що „дѣтворя приняла „Зорю“ зъ неимѳвѣрнымъ одушевленѣмъ“ та що „въ цѣлѳмъ селѣ знаютъ цѣле содержане Зорѳ“. Наумовичъ навѣтъ обѣцювавъ, що до другого выпуску Зорѳ „де що прише конечно“. [Не приславъ, бо небѣщикъ бувъ непѳстѳйного характеру — нинѣ приятель, завтра нѣ зъ сего нѣ зъ того противникъ.] По „Зорѳ“ надруковано въ 1869 р. ще цѣнну книжочку „Що насъ губить а що намъ помочи може“ о. Качалы въ 2.000 прим. [о Качала давъ вѳдъ себе на друкъ 35 зр.] и Календаръ въ 3.000 прим. Кромѣ того выдѣль закупивъ въ тѳмъ роцѣ 1.050 прим. Молитвослова выданого

Пулкюемъ 1869 р. у Вѣдни и ще деякѣ чужѣ выдана. Въ 1870 р. выдавъ выдѣль другу книжочку „Зорѣ“, уложеноу Партицкимъ, уже въ 3.000 прим. [Годить ся занотувати, що на дешево выдаване книжочокъ ученики тернопѣльскоу гѣмназіи прислали вѣдъ себе складку 10 зр. и львѣвскѣй купецъ Мих. Диметъ складавъ грошевѣ дары.]

Кромѣ друку книжокъ для народу першѣй выдѣль „Просвѣты“ на внесене Ом. Партицкого занявъ ся *літографованемъ рускиихъ учебникѣвъ для гѣмназіи* [латиньскоу граматики для IV. кл. переложеноу О. Партицкимъ, фізики для IV. кл. и природноу исторіи для I. кл. М. Полянського — по 100 прим], бо въ чотирохъ низшихъ класахъ академичноу гѣмназіи заведено на рѣкѣ 1868-ый языкъ рускѣй яко выкладовый, а що не було рускиихъ учебникѣвъ, то молодѣжь уживала нѣмецкиихъ.

Новыхъ членѣвъ принявъ выдѣль около 50.

Зъ *иншихъ справъ* полагодженыхъ тымъ выдѣломъ годить ся пѣднести: а) члены выдѣлу Н. Вахнянинъ и К. Устияновичъ взяли участь у вечерку въ честь Т. Шевченка устроюванѣмъ академиками; б) выдѣль выславъ на обхѣдъ памяти Гуса поздоровну телеграму до Праги; в) Русинамъ въ Канчузѣ выславъ усѣ выдавничтва „Просвѣты“ даромъ; г, бѣднымъ ученикамъ рускоу гѣмназіи роздавъ 25 зр. запомоги и 30 прим. Календаря.

Другѣй загальнѣй збѣрѣ „Просвѣты“ вѣдбувъ ся на Стрѣльници 26-ого мая 1870. пѣдъ проводомъ Н. Вахнянина а при участи 52 членѣвъ. Позаякъ членѣвъ пѣсля першого статута выдѣль принимавъ лише провѣзорично, то збѣрѣ принявъ ихъ оконечно. Изъ касового справозданя д-ра К. Сушкевича довѣдали ся збѣранѣй, що товариство вѣдъ часу завязаня мало 1509 зр. доходу [въ тѣмъ 500 зр. т. е. половина субвенціи вѣдъ выдѣлу красового] а 1 281 зр. выдаткѣвъ. [„Просвѣта“ въ тѣмъ часѣ хаты своѣи не мала, а засѣданя вѣдбувались або у Н. Вахнянина або у К. Сушкевича.] Бѣбліотека „Просвѣты“ числила 95 дѣль [значна часть зъ дару М. Димета]. На другѣмъ зборѣ були два важнѣйшѣй внесены: 1) внесене уступаючого выдѣлу рефероване Ю. Романчукомъ: „Збѣрѣ узнае потребу выдаваня часописи яко органу товариства и поручае переведене того дѣла якъ и уложеное програмы

новому видѣлови“, а 2) внесенѣ Ксенофонта Климовича: „Видѣль Просвѣты, порозумѣвши ся зъ другими членами товариства, зложитъ комисію, котра поступаючи пѣсля програмы нею уложеной и видѣломъ одобреной, займе ся выготовленемъ на рускѣй мовѣ всѣхъ учебникѣвъ, особливо для шкѣлъ середныхъ, а видѣль предложитъ поправленій тою комисією рукописи тѣй власти красвѣй, котра для одобрѣня рускихъ учебникѣвъ въ данѣмъ часѣ постановлена буде, стараючи ся рѣвночасно о те, щобы авторы одобрѣныхъ праць були вѣдповѣдно вынагороджені зѣ скарбу красвого и щобы тѣ книжки печатаніи были накладомъ Просвѣты“. Оба тѣ внесеня принято. По выборѣ нового видѣлу [до которого зъ новыхъ увѣшли Юл. Лаврѣвскій, Вас. Ильницкій, Ксен. Климовичъ, М. Диметъ и Юл. Целевичъ] выбрано головою товариства вице-маршалка Юліяна Лаврѣвского.

Другій статутъ товариства „Просвѣты“.

Новый статутъ, принятый другимъ загальнымъ зборомъ, змѣнивъ попередъ усею §§. 1. и 2, що мѣстили постановы о цѣли товариства и о способахъ осягненія еи. Справу етнографіи усунено, а натомѣсть введено богато иншихъ разумныхъ и важныхъ рѣчей. И такъ:

„1. Цѣлю товариства есть ширити просвѣту мѣжь рускимъ народомъ.

§. 2. До осягненія тои цѣли прислугуютъ товариству слѣдующіи способы: а) выдаване дѣлъ въ языцѣ рускѣмъ для образованой версты, для ужитку въ школахъ, особливо-жь выдаване дѣлъ популярныхъ для люду мѣского й сѣльского; б) вѣпиране всякого издавництва пожиточныхъ дѣлъ; в) розширюване дѣлъ такъ своего издавництва, якъ и иншихъ хосенныхъ; г) закладане книгозборѣвъ и читаленъ; д) заведење бурсъ т. е. закладѣвъ, въ котрыхъ бы убога молодѣжь, навѣщаючи школы, находила помѣщене, прокормлене и пѣдмогу въ наукахъ, въ котрыхъ бы такожь по возможности обучалась въ географіи, исторіи и статистицѣ рѣдного краю и въ иншихъ предметахъ, котрыхъ научити ся въ публичныхъ школахъ не мала бы достаточной нагоды; е) вѣпиране пожиточныхъ

закладѣвъ народныхъ; вѣспиране матеріяльне [о скѣлько фонды позволять] заслуженыхъ літератѣвъ, учителѣвъ шкѣль народныхъ и учащон ся молодежи стіпендіями, преміями и иншими способами; з) выдаване [пѣсля потребности] вѣдповѣдной цѣлямъ товариства часописи: и) спрощуване рускихъ ученыхъ для нарадѣ въ рѣзныхъ галузяхъ науки; к) уряджуване по можности публичныхъ вѣдчитѣвъ и музыкально-декляматорскихъ вечерѣвъ.

Постанову першого статута о обовязкахъ членѣвъ звычайныхъ змѣнивъ новый статутъ — на жаль — лишѣ о тѣлько, що въ §. 12. знизивъ вступну вкладку зъ 2 зр. на 1 зр., але полишивъ звычайну рѣчну вкладку по 25 кр. мѣсячно зъ горы; за те въ §. 9 надавъ звычайному членови право „купувати два екземплярѣ кожного дѣла товариствомъ выданого за половину лавочной цѣны“. Вкѣнци новый статутъ увѣльнивъ члена звычайного вѣдъ обовязку причинатись „вѣдповѣдною духовною працею“ до спѣльной цѣли товариства, а зажадавъ лишѣ взагалѣ „вѣдповѣдною працѣ“.

Для власного розвою „Просвѣты“ и для ширеня цѣлей еи въ краю — новый статутъ мѣстивъ въ собѣ такожь постанову о зборахъ та выдѣлахъ „повѣтовыхъ“ [пѣзнѣйше званыхъ „філіяльными“] и о агентахъ товариства [пѣзнѣйше званыхъ „вѣдпоручниками“]. Збѣръ повѣтовый [т. є: збѣръ членѣвъ „Просвѣты“ въ повѣтѣ] мавъ радити надѣ способами переведеня цѣлей товариства въ своѣмъ повѣтѣ, а выбранный зборомъ выдѣлъ повѣтовый мавъ збирати датки вѣдъ членѣвъ товариства въ повѣтѣ и пересылати выдѣлови головному, мавъ займатись розпродажію выданъ товариства, уряджувати въ повѣтѣ вѣдчиты й музыкально-декляматорскѣ вечера и закладати въ повѣтѣ книгозборы й читальнѣ. Такий самый кругъ дѣяльности мавъ и агентъ товариства поставлений головнымъ выдѣломъ въ якомъ мѣстѣ або селѣ.

Сей другій статутъ товариства — що-до вызначеня цѣли „Просвѣты“ и обему дѣлания еи, якъ и що-до установы органѣвъ товариства — ставъ уже основою розвою и дѣяльности товариства на довгій лѣта.

„Просвѣта“ за часъ проводу Юліяна Лаврѣвскаго вѣдъ 26 мая 1870. р до 22 мая 1873. р.

Выбѣръ віцемаршалка сойму Юліяна Лаврѣвскаго на голову „Просвѣты“ мавъ велике значѣне для розвоку товариства и не оставъ ся безъ впливу такожь на его дѣяльнѣсть. Выбѣръ сей лежавъ въ интересъ обохъ сторѣнъ — и товариства и Лаврѣвскаго. Товариству для осягненія своихъ високо-патріотичныхъ цѣлей дуже були на руку значнѣ впливы Лаврѣвскаго, а Лаврѣвскій зновъ, стаючи на чолѣ единого пѣдъ той часъ товариства на родовцѣвъ, бачивъ въ тѣмъ выразне пѣднесенѣ свои поваги яко політика. Розглянувши цѣлу дѣяльнѣсть Лаврѣвскаго въ „Просвѣтѣ“ и для „Просвѣты“, треба пѣднести, що Лаврѣвскій щиро займавъ ся дѣлами товариства, дбавъ про пѣднесенѣ его и то не лише матеріальне. Товариство узнавало се и зъ своего боку по змозѣ пѣдпирало Лаврѣвскаго [яко народовця и яко політика] до той границѣ, де політика его годила ся зъ поглядами и пересвѣдченнями загалу народовцѣвъ; коли-жъ вѣнъ переступавъ ту границу, товариство стало противъ него. Досыть навести рѣшенѣ выдѣлу „Просвѣты“ на засѣданю дня 1 червня 1872. пѣдъ проводомъ заступника головы д-ра Ом. Огоновскаго: „Выдѣлъ рѣшивъ, щобы на будуче всѣ оголошенія замѣсть въ „Основѣ“ умѣщати въ „Правдѣ“, позаякъ „Основа“ не єсть органомъ народнои партіи и компромітує тую“. А треба знати, що „Основа“ була органомъ Юліяна Лаврѣвскаго, головы „Просвѣты“! Мимо того Лаврѣвскій и дальше до кѣнця житя щиро дбавъ про товариство, якъ передъ тымъ. Дѣяльнѣсть „Просвѣты“ за часъ головованія Лаврѣвскаго визначала ся великою рѣзносторонностію та рухливостію, немѣвъ ажъ горячковою, розстрѣлювалася въ рѣзнѣ боки а неоднѣ дѣло товариства выплыло може якъ-разъ зъ причины що головою „Просвѣты“ ставъ мужъ такъ вызначный въ краєвѣй політицѣ.

Безперечно найбѣльшимъ дѣломъ „Просвѣты“ за часъ проводу Лаврѣвскаго було *видавництво рускихъ учебниковъ для шкѣлъ середнихъ*. Исторія того великаго дѣла „Просвѣты“ є ось-яка: Мы вже выше навели, що пер-

Юліанъ Лаврѣвскій
другій голова товариства „Просвѣты“.

ший видѣль „Просвѣты“ [за головованя Н. Вахнянина] взявъ ся бувъ за літографоване учебникѣвъ, а дальше подали мы внесене Ксен Климковича на другѣмъ загальнѣмъ зборѣ. По мысли принятого зборомъ того внесена — голова Лаврѣвскій на засѣданю видѣлу зъ 12 падолиста 1870 р. пѣднѣсь: чи бы не зложити ширшого кружка зъ людей зъ видѣлу и зъ по-за видѣлу для уложеня всѣхъ книжокъ для рускихъ гѣмназій. На те членъ видѣлу Вас. Ильницькій [радникъ краевой рады шкѣльной] заявивъ, що вже починае збирати ся такій кружокъ професорѣвъ гѣмназіяльныхъ зѣ Львова и зъ по-за Львова. [Бувъ се зъ иниціативы народовцѣвъ а членѣвъ „Просвѣты“ зложеный комітетъ для укладу номенклятуры рускои. До комітету належало багато фаховыхъ людей, мѣжь иншими: В. Ильницькій, М. Поляньскій, Ом. Партицкій, Н. Вахнянинъ, Ю. Романчукъ, Юл. Целевичъ, Ом. Савицкій, Пет. Дуткевичъ, Ом. Дейницькій, П. Свенцицкій и другі. Комісія займалась укладомъ номенклятуры фільольогічної, математичной, фізикальной и географічної, а мала пѣдъ рукою номенклятуры россійску, ческу, польску и сербску.] На засѣданю зъ 8. грудня 1870 выбравъ видѣль комітетъ [Дейницького, Хоркавого и Вол. Навроцкого], щобъ уложивъ вѣдозву, взываючу фаховыхъ людей, абы выготовляли учебники, а видѣль постарась о ремунарацію за працѣ. Широка й основна вѣдозва появила ся въ „Основѣ“ зъ р. 1870 [стор. 78] а крѣмъ того розѣслапо ей друковану по гѣмназіяхъ въ Галичинѣ и Буковинѣ. По вѣдозвѣ почали професоры зѣ всѣхъ сторѣнъ зголошувати свои працѣ, а видѣль на засѣданю зъ 31 грудня выбравъ комісію, котра мала збиратись на засѣданя що середы и подавати видѣлови до вѣдомости хѣдъ той справы. — Коли се дѣяло ся, Лаврѣвскій на засѣданю зъ 11. лютого 1871 р. подавъ до вѣдомости видѣлу „Просвѣты“. що видѣль краевый вызначивъ „Просвѣтѣ“ 2000 зр. запомоги на рѣкъ 1871-ый на выдаване книжокъ шкѣльныхъ. [Тутъ треба зазначити, що до такого цасливого порѣшеня просьбы видѣлу „Просвѣты“ причинивъ ся не лишь Лаврѣвскій у видѣлѣ краевѣмъ, але въ рѣвнѣй мѣрѣ и сов. В. Ильницькій своєю пѣдпорою справы въ краевѣй радѣ шкѣльнѣй.] Видѣль

„Просвѣты“ ухваливъ подякувати на письмѣ выдѣлови краєвому а рѣвночасно на внесенє Лаврѣвского ухваливъ вѣзвати такожь Русинѣвъ до складокъ на фондъ выдавана учебникѣвъ и на ремунерацію авторѣвъ. [Вѣдозву уложеноу д-ромъ Ом. Огоновскимъ оголошено въ „Основѣ“ и щось трохи жертвѣ выплынуло.] Выдѣлъ тогдѣ ще думавъ, що прийдесть самѣй „Просвѣтѣ“ ремунерувати авторѣвъ, тожь зъ одержаныхъ 2.000 зр. назначивъ бувъ на ремунераціи ажъ 1500 зр. Тымчасомъ уже на засѣданю 6 мая 1871, коли выдѣлъ постановивъ друкувати першій учебникъ [Читанку руску для I. и II. гѣмназ. клясы, уложеноу Ю. Романчукомъ и Костемъ Лучакѣвскимъ, одобрену комісією рады шкѣльной для рускихъ учебникѣвъ], Лаврѣвскій подавъ до вѣдомости выдѣлу, що міністерство просвѣты бере ремунерацію авторѣвъ на себе, а на засѣданю зъ 3. червня 1871 вѣдчитано письмо зъ намѣстництва зъ рескриптомъ міністерства, що міністерство у вѣдповѣдѣ на просьбу товариства „Просвѣты“ о субвенцію зъ фондѣвъ державныхъ, не удѣляючи товариству запомоги безпосередно, обѣщов учителямъ, котрыхъ працѣ дотычній власти шкѣльной одобрятъ а „Просвѣта“ выдасть, почитати працѣ ихъ за особливу заслугу и удѣляти ремунераціи. Такъ оно вже й дѣяло ся, а се при субвенціи на друкъ зъ выдѣлу краєвого значно улєкшило „Просвѣтѣ“ издаване учебникѣвъ, то й друкувалася одна книжка по другѣй, хочъ и се правда, що за весь часъ, доки „Просвѣта“ издавала тѣ учебники, выдѣлы мусѣли безъ настанку писати й натискати на міністерство, щобы оно выплату ремунерацій не зволѣкало. На друкъ учебникѣвъ одержала „Просвѣта“ вѣдъ выдѣлу краєвого и на рѣкъ 1872-ій зновъ 2.000 зр. а що богато готовыхъ рукописей залагало, то выдѣлъ на засѣданю зъ 16 вересня 1872. рѣшивъ просити соймъ о запомогу на рѣкъ 1873-ый въ сумѣ 5.000 зр. И соймъ справдѣ вызначивъ „Просвѣтѣ“ цѣлу жадану суму.

Хочъ издавництво книжокъ шкѣльныхъ вела „Просвѣта“ ще до року 1876 ого, побиравши на ту цѣль субвенцію вѣдъ сойму до кѣнца року 1875-ого, то однакъ мы радѣи при сѣй нагодѣ справу сю и значѣне еи довести до кѣнца, щобы опбєля до неи вже не вертатись.

За часъ вѣдъ року 1871 до 1876-ого выдала „Просвѣта“: въ 1871 роцѣ 2 учебники, въ 1872-ѣмъ 2 въ 1873-ѣмъ 5, въ 1874-ѣмъ 3, въ 1875-ѣмъ 3 а въ 1876 ѣмъ послѣднй 2 — разомъ 17 книжокъ въ 13.000 примѣрникахъ а на 255 аркушѣвъ друку великою вѣсѣмки. Цифра 17 здасть ся невелика, але треба зважити високой кошты складу учебникѣвъ, кошты клішѣвъ та обмѣстѣсть деякихъ книжокъ. „Просвѣта“ мала очевидно значно бѣльше рукописей готовыхъ до друку, та въ 1876-роцѣ они перейшли въ накладъ фонду краєвого. Авторами книжокъ, що выдала „Просвѣта“, були професоры: д-ръ Ом. Огоновскій, Юл. Романчукъ, К. Лучакѣвскій, Ом. Дейницкій, Н. Вахнянинъ, Амвр. Шанковскій, Ив Верхратскій, В. Ильницкій, Мих. Полянскій, Ом. Калужняцкій. Позаякъ въ тй часы потреба було книжокъ для истнующихъ у Львовѣ чотирохъ низшихъ класъ рускихъ гѣмназіи академічної, то „Просвѣта“ выдавала учебники лише для низшой гѣмназіи, а рукописи учебникѣвъ для высшой гѣмназіи вѣдкладала на пѣзнѣйше.

Фактъ, що „Просвѣта“ [а взглядно еи члены] звернула увагу на потребу рускихъ книжокъ для шкѣль середныхъ и такъ енергично схопила ся потребѣ тѣй зарадити та й справу взяла въ свои руки — фактъ той мае величезне свое значѣне не лишь въ исторіи самой „Просвѣты“, але и въ исторіи розвою руской справы въ Галичинѣ. Для „Просвѣты“ фактъ сей мае таке значѣне, що якъ бы она лишь тоту одну рѣчь була зробила, то вже имя „Просвѣты“ золотыми буквами повинно бути записане въ исторіи нашихъ товариствъ. А яке значѣне мае фактъ той для справы руской, се высказавъ Володимиръ Барвѣнскій на загальнѣмъ зборѣ „Просвѣты“ 1879-ого року. „Однимъ зъ найтяжшихъ але й найважнѣйшихъ здобуткѣвъ нашей народной боротьбы за истноване — мовивъ вѣнъ — то було выеднане одной руской гѣмназіи. Се було перше дѣйстне узнане засады, що нашъ языкъ мае право панувати у вѣсѣхъ школахъ на Руси. Але се була тѣлько засада, право. Треба було то узнане право осушити, постаратись о шкѣлнй книжки. И зроблено тоту велику, тяжку роботу, при котрой треба було майже все доперва сотворити. Се дѣло — то

одно зъ найббольшихъ нашихъ подвиговъ народныхъ. Се було сотворене руского шкбльництва, се були [такъ сказати] цивілізаційні хрестини руского народу. Мы ще не можемо собъ нинѣ здати справы зъ ваги сего факту. Але исторія запише его зъ такимъ натискомъ, якъ свого часу охрещене Руси“. Товариству „Просвѣта“ [а взглядно ен членамъ] треба горячо дякувати за той переломъ, якій она зробила въ нашбмъ шкбльництвѣ, поставивши на мѣсце тогочасной мѣшанины языковой живу народну мову руску. Члены „Просвѣты“ въ тбмъ дѣлѣ не обмежились лишъ на гімназію, але рбвночасно звернули свою увагу такожь на книжки для шкбль народныхъ и заразъ уложили: новый Букварь [Вол. Барвнѣнскій и Ив. Бѣчай] и Читанки [Ом. Партицкій для II. и III. клясы а Остапъ Левицкій для IV-ои]. Вбдъ того часу затріюмфувала наша жива народна мова у всѣхъ школахъ, вбдъ найнизшихъ до найвысшихъ.

Поббчъ видавництва книжокъ шкбльныхъ дбали видѣлы „Просвѣты“ въ тбмъ часѣ и о *выдаване популярныхъ книжокъ для народу*, однакожь въ тбмъ дѣлѣ мали [такъ само и пбзнѣйші видѣлы] богато клопоту. Суть рѣчи въ тбмъ, що писати популярно то штука навѣтъ у народбв освѣченѣйшихъ нѣжь Русины, а практика учить, що въ чбмъ якъ въ чбмъ, а въ популярной літературѣ критикувати туже легко, але написати дуже трудно. Видѣлы за часу проводу Лаврбвского не дбстаючи праць популярныхъ вбдъ рускихъ писателѣвъ [до котрыхъ удавъ ся ще першій видѣлѣ начеркнувши навѣтъ коротенько програму], держали ся топ установы, що [пбсля провкту Лаврбвского зъ вересня 1870 р.] видавництво книжочокъ вбддавали [за невелику ремунарацію] одному чоловѣкови. Въ р. 1870 выдававъ дальшій книжочки „Зорѣ“ Ом. Партицкій [потбмъ зрѣкъ ся], пбдъ конецъ 1871 року редакцію „Зорѣ“ вбддано Вол. Шашкевичеви [визначуючи Вол. Навроцкого за рецензента вбдъ видѣлу], а въ червни 1872 р. постановлено спровадити зъ Буковины до Львова поета Юрїя Федьковича та вбддати ему редакцію книжочокъ „Просвѣты“. На засѣданю зъ 15 червня 1872 р., по вбдчитаню письма вбдъ Федьковича, що вбнъ готовъ обняти редакцію книжочокъ „Просвѣты“, видѣлѣ забез-

печивъ ему 250 зр. рѣчно за 12 аркушѣвъ друку оригінальной праць, а заразомъ удавъ ся выдѣлъ до товариства „Руской Бесѣды“ [котра вже перейшла була въ руки народовцѣвъ] щобы Бесѣда вѣдъ себе забезпечила Федьковичеви другичъ 250 зр. рѣчно за перекладъ 5-охъ штукѣ класичныхъ драматичныхъ творѣвъ. Такъ и стало ся. Федьковичъ прѣбхавъ въ липни 1872 до Львова Выдѣлъ „Просвѣты“ лишивъ ему волю писати книжочки пѣсля пляну, якій самъ собѣ уложить. Однакожь заразъ показало ся, що поетъ Федьковичъ бере ся до дѣла просвѣты народу не конче практично. отже треба було переговорювати зъ нимъ и де-що написане не друковано. Щобы звести его роботу на реальне поле, загальнѣ зборы зъ 22 мая 1873 р. позволили потрѣбну суму на закупно популярныхъ дѣлъ зъ иншихъ літературъ а новѣй выдѣлъ вѣдновивъ зъ Федьковичемъ давнѣйшу умову на часъ вѣдъ липня 1873 до липня 1874 на тыхъ самыхъ умовахъ, але зъ додаткомъ, що програму вкаже ему утворена тогдѣ редакційна секція выдѣлу. Того жъ самого мѣсяця выдѣлъ „Просвѣты“ ухваливъ платити Федьковичеви цѣлу суму 500 зр. [бо „Руска Бесѣда“ заявила що не маѣ фондѣвъ на плату 250 зр. вѣдъ себе] а Федьковичъ зобовязавъ ся написати для „Просвѣты“ два разы тѣлько, т. е. на 24 аркушѣ друку. Однакожь не додержавъ умовы, дразливый на всяку критику переставъ писати, вкѣнци й заявивъ, що писати не буде. Тогдѣ выдѣлъ въ лютѣмъ 1874 узнавъ умову зъ Федьковичемъ за зѣрвану. Зъ писанъ Федьковича надруковано найлучшу его рѣчь „Село Фармазаны“, перерѣбку зъ Чокого [темать сей вказавъ Федьковичеви д-ръ Ом. Огоновскій], дальше пѣсенѣ о св Николаю и Юрію, казки та коляды. На рѣкъ 1872-ий выдавъ выдѣлъ „Просвѣты“ другій Календаръ для народу [зредатувавъ Юл. Целевичъ], а въ 1873 р. выдавъ першу книжочку зъ господарства „О навозахъ“ Ив. Бѣчая. Книжочки друкувала „Просвѣта“ въ тѣмъ часѣ въ 3.000 примѣрникѣвъ. Часописи для народу [мимо ухвалы другого заг. збору] „Просвѣта“ не выдавала, бо заразъ по зборѣ выдѣлъ узнавъ, що часописъ може принести великій втраты, а лучше выдавати бѣльше книжочокѣ. Книжочки „Просвѣты“ народъ читавъ, а „Фар-

мазони“ Федьковича незвичайно припадали до вподоби. „Просвѣта“ ставала що-разъ бѣльше звѣстною мѣжь народомъ.

Не мало клопотались тогдѣшній видѣлы „Просвѣты“ и *ширенемъ книжочокъ межю народемъ*. Пбѣзвѣйше справа стала легка: членъ дѣстае книжочку почтою, а перше мавъ лише право купити собѣ за пѣвъ цѣны, отже йшло о те, щобъ селянинъ, навѣть членъ мавъ де купити. Видѣлы „Просвѣты“ старали ся установлювати [пѣсля статута] агентѣвъ та завязувати філії товариства, котрї збирали бы членѣвъ та розпродували книжочки. Въ сѣчни 1871 р. було 11 агентѣвъ. Агенти мали дбати о завязуванѣ філії, але за часу Лаврѣвского не завязалась анѣ одна філія, хочъ заходы були въ рѣзнихъ мѣстахъ [въ Тернополи, въ Коломыѣ, въ Перемышли, въ Старѣмъ-мѣствѣ и навѣть въ Краковѣ] Пробовано такожъ давати книжочки въ розпродажъ будникамъ та образкарямъ по ярмаркахъ та вѣдпустахъ Найбѣльше ширили ся въ тѣмъ часѣ книжочки мабутъ таки черезъ поодинокихъ членѣвъ „Просвѣты“. Въ протоколѣ зъ засѣданя видѣлу д. 29 цвѣтня 1873 стоить записано, що навѣть „епископови Ступницкому [членови „Просвѣты“] на его прошенѣ выслано 20 примѣрникѣвъ книжокъ популярныхъ для розпродажи“. Розумѣсь, зъ книгарями „Просвѣта“ все стояла въ звязи, а Лаврѣвскій постаравъ ся бувъ о розпродажѣ выданъ „Просвѣты“ й на Угорщинѣ черезъ одну книгарию. Щобъ книжочки „Просвѣты“ могли йти й на Украину, поставивъ Лаврѣвскій на початку 1872 р. въ видѣлѣ внесене: подати черезъ правительство австрійске просьбу до министерства російского. Правительство доручило просьбу російскому посольству у Вѣдни. За якийсь часъ прийшла вѣдъ російского министерства справъ заграничныхъ [на руки тако-го-жъ австрійского министерства] вѣдповѣдь вѣдмовна. Такожъ за-для розширюваня книжочокъ своихъ „Просвѣта“ удавала ся до радъ повѣтовыхъ, котрї закладали бібліотеки при школахъ народныхъ, и запрошувала ихъ, щобъ закупували книжочки „Просвѣты“. Деякі рады повѣтові й справдѣ купували а й деякі инспекторы шкѣльній роздавали книжочки „Просвѣты“ дѣтямъ въ нагороду. Тогдѣшній видѣлы „Просвѣты“ почали й даромъ розда-

вати и розсылати книжочки всякимъ рускимъ товариствамъ на засновокъ ихъ книгозборбвѣ. Взагалѣ-жь треба сказати, що вбдѣ основаня „Просвѣты“ за весь часъ, о котрбмъ говоримо, книжочки друковані въ 2—3000 примѣрникбвѣ розходили ся скоро.

„Просвѣта“ зъ початкомъ 1871 року заняла ся и *збиранемъ фонду на пбдмогу шкбльной молодежи*. Складки по троха вилывали [до червня 1871 фондъ той мавъ 197 зр.] а видѣлы „Просвѣты“ вели окремо рахунки того фонду. Фондъ той мавъ служити для бѣдной молодежи всѣхъ шкблъ, але передовсѣмъ руской гѣмназіи. Для роздѣлу запомогъ видѣлъ выбравъ бувъ зъ мѣжь себе комісію. Въ 1871 р. дано академикамъ на руки ихъ молодого товариства „Дружній Лихварь“ 50 зр. зъ того фонду але опбсля дано лише ученикамъ руской гѣмназіи а пбзнѣйше и семинаріи учительской. [Въ роцѣ 1875 фондъ сей въ „Просвѣтѣ“ переставъ истнувати, бо професоры руской гѣмназіи утворили такій самый фондъ и взяли справу въ свои руки.]

Пбсля своего статута „Просвѣта“ такожъ *запомагала пожиточній товариства*. Въ тбмъ часѣ удѣлила она „Дружному Лихвареву“ 50 зр., „Кружкови“ русскихъ академикбвѣ въ Цириху 50 зр., а завязаному въ 1872 р. ремѣсничому товариству у Львовѣ „Побратимови“ 100 зр. [„Побратимъ“ заложивъ ся бувъ зъ иниціативы члена „Просвѣты“ Маркила Желехбвского, а хочъ дбзнававъ матеріальной а де що й моральной помочи вбдѣ товариствъ русскихъ и взагалѣ вбдѣ Русинбвѣ, въ кблька лѣтъ упавъ.]

Въ грудни 1870 р. ухваливъ видѣлъ [на проектъ Хоркавого] заложити у Львовѣ *школу руского читаня й писаня* для урядникбвѣ и для возныхъ, листоносбвѣ и т. п. [Такій школы вже бували въ 1848 роцѣ.] Удѣляти той науки пбднявъ ся Адамъ Федоровичъ, учитель препарандѣ. Видѣлъ хотѣвъ платити ему за те по 1 зр. за годину, але вбнѣ платиѣ не принявъ. Краєва рада шкбльна позволила, щобъ та наука вбдбувала ся въ одной салі руской гѣмназіи, але пбдъ надзоромъ сов. Ильницького. Наука зачала ся 15 сѣчня 1871 р., а ходило около 40 осббѣ. Школа та тревала не довго.

Видѣлы „Просвѣты“ въ тѣмъ часѣ устроювали по-бѣчѣ *музыкально-декляматорскихъ вечерѣвъ такожь вѣдчимъ науковъ*. Въ р. 1870 читали [въ сали ратушевѣй] Ом. Партицкѣй, Ксен. Климковичъ и Н. Вахнянинъ, а въ р. 1871 проф. Ник. Устияновичъ. Ив. Верхратскѣй и Павло Свенцицкѣй. [Вѣдचितъ Свенцицкого про вѣкъ XIX въ исторіи нашої літературы надрукувала „Просвѣта“.] Музыкально-декляматорскѣй вечера устроювала „Просвѣта“ сама або зъ „Бесѣдою“ и академиками рускими що року въ честь Т. Шевченка, часомъ въ честь Марк. Шашкевича, а въ 1873 р. такожь въ роковини знесеня панщины. — Тутъ годить ся згадати й ще про деякѣ рѣчи, якѣ на видѣлахъ подносили ся и або були выконанѣ або нѣ, але все таки оно цѣкаве. На внесене В. Ильницкого видѣлъ въ мартѣ 1871 р. ухваливъ бувъ *выдавати клясикѣвъ рускихъ* въ порядку хронологіичнѣмъ, правописію фонетичною, и поручивъ бувъ Диметови й К. Сушкевичеви выглядѣти фірму накладову у Львовѣ або въ Липску. Фірмы такои не знайдено. Въ 1872 р. Волод. Барвѣнскѣй вносивъ щобы видѣлъ взявъ ся выдавати *часопись літературну*, однакожь видѣлъ на се не згодивъ ся. — Въ тѣмъ же роцѣ на внесене К. Сушкевича сполучено *бібліотеки „Просвѣты“, „Рускои Бесѣды“ и редакціи „Правды“* въ одну, щобы зъ неи могли користати члены названыхъ товариствъ и „Побратима“. — До бібліотеки „Просвѣты“ закупивъ видѣлъ *рукопись Маркіла Шашкевича — Євангеліе на народнѣй мовѣ* — вѣдъ его сына Володимира за 50 зр.

Ббльше якъ коли-небудь займали ся видѣлы „Просвѣты“ за проводу Лаврѣвского такожь сиравою *рѣвноуправленя народу руского*. Въ мартѣ 1871 р. ухваливъ видѣлъ подати меморіалъ до видѣлу краєвого зъ прошенемъ, щобы угода мѣжь обома народами въ Галичинѣ, запроектована Лаврѣвскимъ, була якъ найскорше переведена на основѣ рѣвноправности. [Меморіалъ выготовивъ Н. Вахнянинъ, взявши на увагу потребу заведеня рѣвноправности въ шкѣльництвѣ.] На внесене Лаврѣвского въ маю 1871 р. ухваливъ видѣлъ выслати и выславъ до міністерства просвѣты петиціѣ: о утворене для Галичины третей инспектуры шкѣлъ народныхъ для чисто-рус-

кихъ повѣтовъ и о обсаду сеи инспектуры чоловѣкомъ руской народности и знанымъ въ рускѣй літературѣ; б) о выдане инспекторамъ припорученя, щобы дбали про рѣвноправнѣсть обохъ народностей въ школахъ; в) о выконанѣ міністерскаго розпорядженя дотычно утравкѣзму въ чотырохъ семинаріяхъ учительскихъ, бо въ дѣйности тамъ панувавъ языкъ польскій. [Петиціѣ сѣ выгатовивъ д-ръ Ом. Огоновскій.] Рѣвножь на внесенє Лаврѣвскаго въ липни 1871 р. ухвалено подати петицію черезъ краєву раду шкѣльну до выдѣлу краєвого о заведєне рускаго языка яко выкладового такожь у высшихъ класахъ руской гімназіи. [Петицію уложивъ и подавъ В. Ильницькій.] — Дальше Лаврѣвскій у вересни 1871 р. подавъ петиціѣ до міністерства просвѣты о утворєнє катєдры руской исторіи въ лѣвѣвскѣмъ університєтѣ и въ справѣ ремунєрованя зъ фонду державного авторѣвъ книжокъ шкѣльныхъ. В. Ильницькій пѣдносивъ на выдѣлъ справу заведєня рускихъ книжокъ шкѣльныхъ, уживанихъ въ Галичинѣ, такожь до шкѣлъ въ Буковинѣ и Угорщинѣ, а д-ръ Ом. Огоновскій [въ 1872 р.] справу выкладу релігії для Русинѣвъ въ лѣвѣвскѣй польскѣй гімназіи. Краєве товариство педагогічне въ осєни 1870 р. заявило було выдѣлови „Просвѣты“ охоту увѣйти зъ нимъ въ переговоры, чи бы не могли оба товариства въ своѣмъ дѣланю пѣдпирати сѣ посполу. Выдѣлъ „Просвѣты“ въ лютѣмъ 1871 р. выславъ на загалный збѣръ товариства педагогічного Н. Вахнянина и Ксен. Климовича и поручивъ имъ поставити на зборѣ внесенє, щобы вѣдъ найблизшого року шкѣльного рускѣй языкъ бувъ обовязковий для всѣхъ ученикѣвъ въ цѣлѣмъ крає. Н. Вахнянинъ на запрошенє того товариства читавъ на зборѣ по руски свою розвѣдку о пѣсняхъ славянскихъ, именно рускихъ, щобы дати нагоду учителямъ-Полякамъ пѣзнати красу й богатєтво руской словєсности народной — Товариство „Просвѣта“ припоручило Лаврѣвскому поставити въ соймѣ внесенє, щобы власти шкѣльнѣй лишъ такихъ людей именовали повѣтовыми инспекторами шкѣльными, котрі выкажуть сѣ знанємъ языка рускаго. [Соймъ бувъ се внесенє прїнявъ.]

Въ половинѣ року 1872 „Просвѣта“ мимохотѣ въдограла ролю въ одній справѣ руской въ Угорщинѣ. Хтось у Пештѣ звернувъ увагу угорского правительства, що всѣ урядові письма й друки того правительства, перекладані для Русинѣвъ тамошнихъ, выходять въ языцѣ змосковщенѣмъ а не рускѣмъ. Угорскій міністеръ заявивъ заразъ охоту московщину усунути, а справѣ тѣй сприявъ и рускій епископъ Панковичъ, великій противникъ московщени руской мовы. А що міністеръ потребувавъ чьогось поважного осуду: якъ властиво повиненъ выглядати чистый языкъ рускій, то справа оперлася о „Просвѣту“ яко о товариство, котре выдавало книжки шкѣльній Выдѣль „Просвѣты“, дѣставши прислану зъ Пешту статью для перекладу на языкъ рускій, давъ ен перекласти Остапови Левицкому, а потѣмъ перекладъ пѣйшовъ до Пешту. Се не осталось безъ наслѣдкѣвъ. Газета для народныхъ учителѣвъ въ русскихъ школахъ въ Угорщинѣ, що выходила коштомъ министерства, почалась опѣсля выдавати фонетичною правописію.

Одною зъ дуже замѣтныхъ справъ за часу проводу Лаврѣвского въ „Просвѣтѣ“ була справа *погодженя сторонництвъ рускихъ*, до чого иниціятиву взявъ въ 1870 р. митрополитъ Іосифъ Сембратовичъ. [Народовцѣ въднеслись були до нового митрополита приязно: льѣвскій члены „Просвѣты“ повитали его въ часѣ инсталациі а въ грудни 1870 р. въдпоручники выдѣлу М. Диметъ и К Сушкевичъ доручили ему выдана „Просвѣты“ и запрошували его въ члены.]. Митроп Іосифъ запросивъ мужѣвъ зъ обохъ сторонництвъ до себе на нараду, а потѣмъ крил. М. Малиновскій уложивъ гадки до погодженя обохъ сторонництвъ. Митроп. Іосифъ гадки тѣ письмомъ зъ 28. грудня 1870 р приславъ „Просвѣтѣ“ яко представительцѣ народовцѣвъ и „Руской Радѣ“ яко представительцѣ москвофилѣвъ. Гадки тѣ мѣстили ся въ 10 точкахъ. [Они надруковані въ „Основѣ“ зъ 1870 року]. Найзамѣтнѣйше що вызирало зъ тыхъ гадокъ, було, щобы Русины галицкій тримали себе нѣбы за окремый народъ 3-миліонный и узнали ерархію [митрополита] за природного заступника не лишъ въ церковныхъ але и въ народныхъ справахъ. Въдповѣдь на тѣ гадки порѣшивъ выдѣль „Просвѣты“

на засіданю зъ 17 сѣчня 1871 р. По вѣдчитаню присланныхъ гадокъ поставивъ К. Сушкевичъ внесенѣ: „выготовити пропамятне письмо до митрополита а въ тѣмъ письмѣ подати переглядъ розвою руской народности и політичныхъ пересвѣдченъ та сторонництвъ вѣдъ часу народного вѣдродженя въ 1848 роцѣ, якъ то именно народне сторонництво тримає ся й доси народнои програмы поставленои Головною Радою Рускою зъ 1848 року, а сторонництво репрезентоване теперъ „Русскою Радою“ зъ 1870 року повстало зъ вѣдступникѣвъ вѣдъ той народнои програмы, отже згода мѣжь обома партіями стане тогдѣ, якъ скоро „Русская Рада“ верне ся до програмы зъ 1848 року“. Оденъ зъ членѣвъ выдѣлу бувъ той гадки, щобы выдѣль узнавъ себе некомпетентнымъ въ тѣй справѣ, бо „Просвѣта“ товариство літературне а не політичне. Лаврѣвскій станувъ по сторонѣ Сушкевича и доказувавъ компетенцію выдѣлу, бо тутъ — казавъ — иде о справу, котра входить въ кругъ дѣланя товариства наукового и літературного и тѣсно вяже ся зъ пытанемъ о самостѣйности руской мовы й літературы. Выдѣль по довшой дебатѣ ухваливъ внесенѣ К. Сушкевича зъ додаткомъ Лаврѣвского, що въ пропамятнѣмъ письмѣ має бути при кѣнци выражено: „Нарѣдне сторонництво ажъ тогдѣ буде могло зайти въ близшій порозумѣня зъ представителями противнои стороны, коли тѣи-жь [„Русская Рада“] выскажуть на вѣзване митрополита свое пересвѣдченѣ: чи узнають [взглядно чи узнає „Руская Рада“] самостѣйность 20-миліонового народу руского яко окремого вѣдъ народѣвъ московского и польского. Коли „Русская Рада“ притакне на се пытанѣ, тогдѣ наступлять дальшій переговоры надъ поодинокими точками; коли-жь она не признає самостѣйности нашего народу, то „Просвѣта“ згоду зъ нею мусить узнати за неможливу“. Выготовленѣ пропамятного письма по мысли ухвалы выдѣлу поручено К. Сушкевичеви и Н. Вахнянинови, а въ мѣсяци мартѣ они оба зъ порученя выдѣлу доручили его митрополитови. [Се обширне пропамятне письмо було надруковане въ ч. 58 „Основы“ зъ 2 мая 1871 р. и вѣддруковане въ 600 прим. для розбсланя й роздаваня. Годить ся тутъ замѣтити, що авторы пропамятного письма не забули „тымъ Русинамъ,

що признають ся до якогось 3-мільонового народу“, сказати на розумъ, що „о 3-мільоновомъ народѣ рускомъ анѣ исторія анѣ етнографія вѣщо не знає, а видѣль „Просвѣты“ не може підпирати такои програмы, бо она найскорше отворює ворота до узнаня тыхъ трехъ мільонѣвъ за частину московского народу.“.] „Русская Рада“ на гадки митрополита [взглядно Малиновского] навѣтъ не вѣдповѣда, то цѣла справа й скѣвичилась на нѣчѣмъ.

Въ тѣмъ часѣ почала „Просвѣта“ приходити до *фондѣвъ стипендійныхъ*. Въ 1871 р. заснувавъ ся фондъ стипендіи имени Тараса Шевченка. Початокъ тому фондови дали львѣвскій нашѣ академики, зложивши въ „Просвѣтѣ“ зббрану на вечерку въ память Шевченка квоту 20 зр. 16 кр. Ученики руской гѣмназіи доложили до того зѣ складки мѣжь собою 6 зр 66 кр. — Въ тѣмъ часѣ оденъ школяръ зъ Перемышля Францъ Фронцъ записавъ д. 5. червня 1870 р. [заходомъ о. Несторовича зъ Кречовичъ коло Переворска] весь свѣй мастокъ на стипендію для школяря перемышской гѣмназіи, а зарядъ фонду и право надаваня стипендіи вѣддавъ „Просвѣтѣ“. [Стипендія та увѣйшла въ жите року 1881-ого.] — Въ роцѣ 1873 Корн. Сушкевичъ переливъ на „Просвѣту“ свое право надаваня стипендій зъ фонду Елеоноры Витошиньской, властительки реальности у Львовѣ, що умерла въ маю 1873 р, а завѣщанемъ зъ 14 червня 1868 р. цѣлый свѣй мастокъ [до 14.000 зр.] записала на стипендіи своего имени для дѣвчатъ, кандидатокъ на учительки народній, по 100 зр. рѣчно, котрѣ має роздавати намѣстництво на внесене д-ра К. Сушкевича а потѣмъ „Просвѣты“. [Фундаціи тои ц. к. намѣстництво не ввело въ жите й до нинѣ!]

Въ часѣ проводу Лаврѣвского въ „Просвѣтѣ“ видѣлы пѣзнавали, що постановы другого статута [ухваленого на другѣмъ заг. зборѣ въ маю 1870 р. а принятого ц. к. намѣстництвомъ до вѣдомости дня 16 грудня 1870 р. ч. 15.857] стояли на перепонѣ бѣльшому зростови числа *членѣвъ звычайныхъ*, длятого вже въ осени 1870 р. видѣль постановивъ насампередъ, що учитель сѣльскій можуть бути членами лишь зъ вкладкою 50 кр. рѣчно [замѣсть 1 зр. вписового и 3 зр. рѣчнои вкладки], трохи пѣзнѣйше того-жъ року ту саму полекшу зробивъ видѣль селянамъ

и мѣщанамъ, а въ червни 1871 понизивъ и всѣмъ академикамъ вкладку на 1 зр. рѣчно. Нові члену прибували що року, але мало и то майже самі люде зъ интелігенціи свѣтскои и духовной; членѡвъ-селянъ въ тѡй порѣ було дуже маленько. Въ тѡмъ часѣ выдѣль принявъ у члену двоухъ Украинцѣвъ [писателя Дан. Снеку та Андр. Пригару] и першу женщину. паню Остерманову зъ Станиславова. Що-до Полякѡвъ — поставлено засаду: не приймати ихъ въ дѣйстви члену а лише въ спомагаючѡ, а коли ір. Тишкевичъ въ 1871 р. зголосивъ ся въ члену и заявлявъ себе Русинѡмъ, то выдѣль ухваливъ зажадати вѡдъ него такои заяву на письмѣ. — Першій разъ въ роцѣ 1871-ѡмъ именувавъ третій загальний збѡръ чотирохъ *почетныхъ членѡвъ*: поетѡвъ Юрія Федьковича, о. Николая Устїяновича, о. Исидора Воробкевича та историка д-ра Исидора Шараневича.

Въ тѡмъ часѣ видно и звязъ „*Прѡсвѣты*“ зъ *Украинцями*. Въ 1872 р. „Прѡсвѣта“ почали брати въ розпродажъ книжки [н. пр. „Де-що про свѣтъ Божій“ въ 500 прим.] и ноты [Лисенка], выдавані на Украинѣ. Украинцѣ [Павло Чубинскій, Вол. Антоновичъ, писатель Л. Лесевичъ зъ Петербурга и другі] присылають „Прѡсвѣтѣ“ въ даръ свои працѣ а „Прѡсвѣта“ у вѡддяку посилає имъ свои. Гриценко присылає свою „Граматку“ въ рукописи. Въ цвѣтні 1871 р. выдѣль „Прѡсвѣты“ застановлявъ ся надъ тымъ, чи бы по-при кѡлькохъ Галичанъ не предложити третьѡму заг. зборови до именованя почетными членами такожъ трехъ Украинцѣвъ [Кулѣша, Костомарова и Бѣлозерского], але рѣшивъ не предккладати „зъ огляду на можливі для нихъ неприємности вѡдъ тамошного правительства“.

У вѡдносинихъ до другого сторонництва руского „Прѡсвѣта“ держала ся засады: по-добру приеднувати тыхъ людей для идеи народной, однакожъ зъ противной стороны стрѣчала клеветы и вороговане. Въ 1871 р. на заг. зборѣ перемыскои „Народной Рады“ Н. Вахнянинъ мусѣвъ вѡдпирати кинене на „Прѡсвѣту“ однимъ зъ членѡвъ пѡдозрѣне, мѡвъ-бы она мала якійсь „тайні“ фонды на выдавництво книжочокъ для народу. Въ 1872 р. „Слово“ пустило клевету на „Прѡсвѣту“, що нѣбы-хтось

на засіданю видѣлу хотѣвъ заведеня въ рускѣмъ письмѣ польского абецадла. А на вѣчну память записано въ протоколѣ засіданя видѣлу „Просвѣты“ д. 17 грудня 1870 р. ось такє справозданє К Сушкевича зъ припорученои єму видѣломъ місиі: просити предсѣдателя комісиі „Народного Дому“ о дозвѣль салѣ на науковій вѣдчиты, якій устроювавъ видѣль „Просвѣты“. Ледви Сушкевичъ почавъ говорити, предсѣдатель каноникъ Кульчицкій перебивъ и запытавъ [нѣбы-то не знаючи]: „Що такє Просвѣта? якє се товариство? польскє, нѣмецкє, чи якє?“ Сушкевичъ высказавъ свое здивованє, що предсѣдатель того не знає, а той почавъ выговорювати, що „Просвѣта“ и си книжочки шкѣднї для народу — то „холера!“ — и заявивъ, що комісиі „Народного Дому“ не може давати салѣ на „демонстраціѣ“... „Старї“ Русины, обаламученї ворогами розвою и поступу руско-украиньского народу на своѣй питомїй основѣ, обаламученї ажъ до заслѣпленя, — „холерою“ називали спасєнну роботу „Просвѣты“, що була товариствомъ народовцѣвъ називаныхъ тогдѣ „украинцями“. Та тою назвою народовцѣ лише гордили ся. Въ першѣмъ справозданю зъ дѣлань „Просвѣты“ уложенѣмъ зъ припоручєня пятого загального збору и надрукованѣмъ 1874 р. каже „Просвѣта“ про себе: „Хочъ товариство наше не є политичнє, однакожь Галичина уважає єго репрезентантомъ т. зв. сторонництва украиньского. Справъ украиньскихъ товариство заступати не може, але зватись украиньскимъ — се приносить лишєнь славу товариству, котрє зумѣло поставити себе не на становищи партикулярнѣмъ, а ширшѣмъ, обіймаючѣмъ рухъ літературный цѣлои Руси. Украина була колись осередкомъ державы рускои, обявляла найсильнѣйше житє политичнє, двигала нарѣдъ, заступаючи єго вѣдъ нападѣвъ татарскихъ, и въ нашихъ часахъ выдала первостепенныхъ писателѣвъ. Ити зъ Україною солідарно въ розвою літературы — се рѣчь доконечна; плекати и розвивати украиньску літературу — то одна розумна праця, яка всѣхъ насъ Галичанъ дожидає. Тѣлько обскурантъ замикаєть ся въ своѣй тѣснѣй шкаралуци, бо для него ширшого свѣта нема. Хто-жь хоче поступати зъ загальнымъ розвоємъ людскости, мусить

станути на тѣмъ становищи, на котре внеслась „Просвѣта“.

Выдѣлы „Просвѣты“ за часу проводу Лаврѣвскаго дали початокъ *канцелярїи товариства*. До осени 1870 р. все робило ся бесплатно, доперва вѣдъ вересня того року ухвалено платити за експедицію 5 зр. мѣсячно. Въ червни 1871 р. пѣднесено плату урядникови на 15 зр. мѣсячно; за те мавъ урядувати три години денно [вѣдъ жовтня 1871 р. урядувавъ въ комнатѣ вѣдступленбѣ В. Ильницькимъ въ льокаляхъ рускои гїмназїи] Вѣдъ сѣчня 1873 р. пѣднесено урядникови мѣсячну плату на 25 зр. Першимъ урядникомъ бувъ Хоркавий, потѣмъ Юл. Целевичъ, Карачевскій, а вѣдъ цвѣтня 1873 р. Вол. Шухевичъ. Власного платного льокалю „Просвѣта“ въ тѣмъ часѣ ще не мала, а въ остатныхъ часахъ гуллала ся коло „Рускои Бесѣды“ въ „Народнѣмъ Домѣ“, котра перейшла вже була въ руки народовцѣвъ.

„Просвѣта“ за той часѣ [якъ и вѣдъ самого початку до нинѣшного дня] дбала о *манїфестованє себе на свѣ* при всякѣй важнѣйшѣй нагодѣ. На заручины архикн. Гїзелѣ выслала „Просвѣта“ адресу гратуляційну до цѣсаря, цѣсаревои и архикнягинѣ въ мовахъ рускѣй и нѣмецкѣй; такъ само потѣмъ и на вѣнчанѣ. Зъ нагоды смерти архикн. Софїи выслала цѣсареви адресу кондоленційну. На торжественный обхѣдъ на честь Коперника въ Торунї [въ 400-тнї роковинѣ] выславъ выдѣль до Торуня привѣтну телеграму.

Доходы „Просвѣты“ вѣдъ часу завязаня товариства до мая 1873 р. выносили 12.942 зр. [въ тѣмъ: вступне и вкладки членѣвъ 662, добровѣльнї дари 525 зр., а пѣдмога зъ фонду красваго 7.500 зр., зъ того 6.500 зр. на другъ книжокъ шкѣльныхъ].

Въ кѣнци годити ся значити, що на *загалныхъ зборахъ* въ тѣмъ часѣ поодинокї члены „Просвѣты“ въ своихъ внесеняхъ найбѣльшїй натискъ клали на те щобы выдѣлы старали ся выдавати якъ найбѣльше и якъ найлучшихъ книжокъ для народу и вынаходили способы, якъ бы тї книжочки ширити мѣжь народомъ, а зъ иншихъ внесень найзамѣтнѣйше було внесене Олександра Огоновскаго на пятѣмъ загалнѣмъ зборѣ 1873 року:

Зборы поручають новому выдѣловни старати ся закла-
дати читальнѣ для народу по селахъ и мѣсточкахъ“. За-
кладане читальнѣ, якъ звѣстно, назначавъ „Просвѣтъ“ вже
другій статуть зъ року 1870-ого — и велика честь на-
лежить ся „Просвѣтъ“ а подяка першому выдѣловни [ко-
трый уложивъ другій статуть], що „Просвѣта“ була пер-
шимъ товариствомъ, що взяло въ статуть закладане чи-
тальнѣ.

Юліанъ Лаврѣвскій, много заслуженый другій го-
лова „Просвѣты“ померъ дня 5 мая 1873 р., а пятый
загальный зборъ „Просвѣты“ зъ 22 мая вѣддавъ честь
его заслугамъ. На томъ зборѣ выбрано третимъ зъ чер-
ги головою „Просвѣты“, — Володислава Федоровича,
владельця Вѣкна. Одноголосный выбѣръ сей вызвавъ
мѣжь збѣраными грѣмкѣй оплески.

„Просвѣта“ за часъ головы Володислава Фе-
доровича вѣдъ 22 мая 1873 до 31 мая 1877.

Выбѣръ Володислава Федоровича [члена-основателя
и члена пошередного выдѣлу] головою „Просвѣты“ по
Юліанъ Лаврѣвскѣмъ пришавъ до вподобы Русинамъ-на-
родовцямъ. Товариство, выбираючи его головою, бачило
въ нѣмъ патріота-народовця руского, молодого чоловіка
добре освѣченого [въ 1872 роцѣ выдавъ вѣнъ по польски
студію „Шкѣльництво въ Англіи“], чоловіка зъ погля-
дами либеральнымъ, приятеля просвѣты народу, а при
томъ маетково независимого и політично незвязаного.

По одноголоснѣмъ выбѣрѣ В. Федоровича — вѣнъ
перенявъ вѣдъ д-ра Исидора Шараневича провѣдъ збору
и выголосивъ прекрасну, добре обдуману бесѣду на те-
матъ просвѣты. Указавъ, що просвѣта має не лишъ пе-
дагогічне, але й велике суспѣльне значѣне, економічне
та й політичне. „Въ самоуправѣ — выводивъ вѣнъ —
пѣдвалиною є рада громадска, а рада та буде у насъ
такъ довго лишъ манюю, якъ довго середъ нашихъ
селянъ та мѣщанъ не буде людей способныхъ и охочихъ
до урядовой дѣяльности. А щобы такі люде були, треба
громадамъ дати просвѣту. Про економічне значѣне про-
свѣты найлучше сказавъ Монтескіе, що краѣ культиво-
ваній не въ мѣру плодородности землѣ а въ мѣру про-

свѣты горожанъ. Та й політичнымъ чинникомъ може бути лише просвѣченый чоловікъ. Чоловікъ непросвѣченый є въ математицѣ політичної нуля. Тожъ намъ Русинамъ треба передовсімъ тямити, що кѣлько головъ здобудемо до просвѣты, тѣлько душъ скаже, що сеся земля Русь а они Русины. Нехай же політикою рускою буде теперь праця надъ просвѣтою народу. Тѣлько власною дѣяльністю можемо выбороти собѣ права нашѣ. Права-жь нашѣ — то права чоловіка, воля. Отже я хочу, щобы всяка чужа гегемонія надъ народомъ нашимъ перестала, щобы нѣхто нами противъ нашої волѣ не опѣкувавъ ся. Русь для Русинѣвъ!“ [Бесѣду нового головы, прийату горячо, ухваливъ збрѣ [на внесенє о. Кирила Селецкого] выдрукувати цѣлу въ першомъ справозданю „Просвѣты“ що вийшло 1874 р.]

В. Федоровичъ головувавъ у „Просвѣтѣ“ до мая 1877 р. Часами бувавъ на засѣданяхъ выдѣлу, приѣздячи зъ села до Львова [въ двохъ першихъ рокахъ частѣйше], вѣвъ провѣдъ въ р. 1874, 75 и 76 на загальныхъ зборахъ, однакожь дѣль товариства вѣнъ властиво не мѣгъ вести бо не проживавъ у Львовѣ. Фактичный провѣдъ въ товариствѣ вели заступники головы въ тыхъ чотирохъ рокахъ: Ом. Огоновскій, Ом. Партицкій, Дамянъ Гладиловичъ и Юл. Целевичъ, а выдѣль навѣтъ не радъ бувъ трудити свогѣ голову до менче важныхъ справъ, тожь припоручавъ ему часомъ хiba яку важнѣйшу справу [якъ отъ переписку зъ угорскимъ министерствомъ просвѣты], тѣлько що того рода справъ по смерти Лаврѣвского бывало що разъ менше. Та В. Федоровичъ привязанє свое до „Просвѣты“ и печаливѣсть о си повагу середъ своихъ и чужихъ показавъ въ 1875 роцѣ въ такій выдатный способъ, що заслуживъ собѣ на наибѣльшу вдячнѣсть всѣхъ приятелѣвъ народу и самого народу. А рѣчь була така:

Выдѣль „Просвѣты“ витѣсь бувъ до сойму краевого на руки посла о. Ст. Качалы петицію о запомогу 3000 зр. на дальше выдавництво книжокъ шкѣльныхъ въ роцѣ 1876-ѣмъ. Комісія бюджетова вложила въ бюджетъ 2.000 зр. а дебата надъ дотычнымъ уступомъ бюджету вѣдбувала ся д 26 мая. Противъ запомогъ для театру рус-

Володиславъ Федоровичъ
третій голова и добродѣй товариства „Просвѣты“.

кого [3000 зр.] и для „Просвѣты“ [2000 зр.] выступивъ пос. Стан. Поляновскій и почавъ нападати на театръ и на „Просвѣту“, що нѣбы то они пропагують „шизму“ а „Просвѣта“ ще й ненависть суспѣбну, пдбурюе хлопввъ противъ панѣвъ, отже поставивъ внесене, абы не давати за-помоги на театръ „Рускѣй Бесѣдѣ“ а на выдавництво книжокъ шкѣбльныхъ „Просвѣтѣ“. [Поляновскій свои напады на „Просвѣту“ оперъ на вырывкахъ зъ двохъ книжочокъ: „Що насъ губить“ Ст. Качалы и „Ластѣвка“.] За Поляновскимъ забирано голосъ ще кѣлькохъ послѣвъ польскихъ, одной за внесенемъ Поляновского а другій противъ. Кѣлькома голосами бѣльшости соймъ внесене Поляновского поваливъ, але тѣ, що говорили прихильно для „Просвѣты“ [якъ Игн. Камѣньскій] намотали такого, що се могло въ очахъ Русинѣвъ и свѣта кинуты на „Просвѣту“ фальшиве свѣтло. Польскій газеты вдарили заразъ на гвалтъ — гейже на „Просвѣту“! То вчинило ся 26-ого мая а 27-ого вѣдбувавъ ся загальный збѣръ „Просвѣты“. Голова В. Федоровичъ повитавъ численно зѣбранихъ членѣвъ и заразъ зѣйшовъ на вчерашну исторію въ соймѣ, збивъ усѣ закиды Поляновского, а потѣмъ сказавъ:

„Просвѣта“ е товариство вѣдъ нѣкого незалежне. Коли приняла на себе трудъ выдавати книжки шкѣбной, то робить се тѣлько для добра своего народу, а зъ грошей, котрѣ край мае обовязокъ давати на выдаване книжокъ шкѣбныхъ, здае точнѣ рахунки. Що-жь до выдавництва дѣль популярныхъ — „Просвѣта“ стоить пдѣ опѣкою лишь одного права. Що вѣльно писати Полякамъ або Нѣмцамъ, то писати не може бути заборонене Русинамъ. Анѣ посолъ Поляновскій, анѣ соймъ не мае права цензурувати выдана популярнѣ. Однакожь щобы увѣльнити „Просвѣту“ на будуще вѣдъ такихъ замѣтовъ людей неприхильныхъ, я вѣдступаю и дарую „Просвѣтѣ“ 12.000 зр. заинтабульованѣ на маетку Клебанѣвка и сподѣваю ся, що товариство запомоги при такихъ понижающихъ обставинахъ не прийме. „Просвѣта“ е товариствомъ людей незалежныхъ, що мають задачу працювати для матеріального й морального поднесеня своего народу. „Просвѣта“ не оглядаець нѣ на п. Поляновского, нѣ на соймъ, нѣ на раду державну, лишень на сей 20-миліоновый на-

рѣдъ, для котораго она є осередкомъ жита народнаго, котораго она є серцемъ и головою. Лишь сей нарѣдъ, а не кто другій, є нашъ судья. Сей нарѣдъ и давъ уже намъ доказъ довѣря, розкупивши въ сѣмъ роцѣ 30.000 книжонокъ популярныхъ“.

Промову сю принявъ збѣръ гучнымъ оплескомъ и подякувавъ патріотичному жертводавцеву, а потѣмъ розвѣвъ дебатъ надъ пытанемъ: чи приняти субвенцію вѣдъ сойму, чи нѣ? Збѣръ порѣшивъ: не приняти, а новыи выдѣлъ на першѣмъ заразы засѣданю выславъ письмо до сойму [пѣдписане головою В. Федоровичемъ и членомъ выдѣлу Вол. Ганкевичемъ] такого змѣсту: „Просвѣта“ зрѣває ся пѣдмоги ухваленной соймомъ, не хотячи дати мѣсяця инсинуаціямъ, що она, приймаючи пѣдмогу, приймає черезъ те такожъ якѣ-небудь обовязки для кого иншого, а не для своего сторонництва. „Просвѣта“ має обовязки лишь для своего народу и почуваетъ ся до одвѣчальности тѣлько передъ своимъ сторонництвомъ. Надъ собою узнає тѣлько власть законѣвъ конституційныхъ и монарха“. Цѣла ся справа стала голосна на весь край и по-за границями краю, а Русины зъ рѣзныхъ околицъ присылали письма признавая для великаго патріотизму й жертволюбивости головы „Просвѣты“. Даръ В. Федоровича ставъ основою корѣнного капіталу „Просвѣты“ и богато причинивъ ся до росту товариства. В. Федоровичъ и потѣмъ, якъ переставъ бути головою товариства, не забувавъ на „Просвѣту“, а въ доказъ сего приславъ „Просвѣтѣ“ на памятку цѣнный даръ — свой портретъ, велике полотно старанной работы нашего поета й маляря Корнила Устяновича. Передъ кѣлькома лѣтами загальныи збѣръ „Просвѣты“ именувавъ колишнього голову и мецената „Просвѣты“ почетнымъ членомъ товариства.

А теперъ перейдемъ до дѣяльности й розвитку „Просвѣты“ въ тѣмъ часѣ чотирѣдѣтнѣмъ.

Въ тѣмъ часѣ выдѣлы „Просвѣты“ почали звертати большу увагу на внутрѣшне упорядковане товариства, а найважнѣйшими чинами зъ того часу були — побѣч змѣны статута — *введенє ладу въ адміністраціи товариства и обяте регуляціомъ дѣяльности выдѣлу.*

Попередъ всего мусимо зазначити, що въ тѣмъ часѣ товариство „Просвѣта“ першій разъ вынаймило собѣ платне помѣщенє. Поки „Руска Бесѣда“ мѣстилася въ „Народнѣмъ Домѣ“ — „Просвѣта“ коморувала у неї и мала бесплатно комнату на складъ книжокъ и на канцелярію. Але якъ въ другій половинѣ 1873 року управа „Народного Дому“ по довгѣмъ процесованю добилася таки горячого свого бажаня, щобы „Бесѣду“ выкинути зъ „Народного Дому“, тогдѣ „Просвѣта“ наняла собѣ помѣщенє разомъ зъ „Бесѣдою“ [и ремѣсничимъ „Побратимомъ“, котрому комнатку оплачувала]. На „Просвѣту“ пришло платити по 26 зр. мѣсячно вѣдъ 1 септя 1873. Впрочемъ на потребу окремого помѣщеня для „Просвѣты“ вказала пригода, яка въ липни 1873 р. зайшла въ „Народнѣмъ Домѣ“. Дня 19 липня вечеромъ „смотрятель“ Народного Дому Алексей Палюхъ зъявивъ ся зъ вознымъ судовымъ на „Бесѣдѣ“ и вручивъ выдѣлови „Бесѣды“ позовъ вѣдъ управы „Народного Дому“ о якусь задавнену невыразну претенсію та й дозвѣль на тымчасове заставничє описанє майна „Бесѣды“. Але що народовцямъ заставничимъ описомъ майна [меблѣвъ] „Бесѣды“ не доскудилось бы богато. то „смотрятель“ повѣвъ возного салями „Бесѣды“ насампередъ до послѣдної комнаты — до книжокъ „Просвѣты“! Однакожь дверѣ тамъ були замкненѣ, а що возный не мавъ права вѣдмикати, то описавъ лишь меблѣ „Бесѣды“. Члены „Просвѣты“ старшій и молодшій, довѣдавшись о пригодѣ, заразъ поспѣшили до „Народного Дому“ и въ пѣвъ години — на рукахъ перенесли зъ „Бесѣды“ въ безпечнє мѣсце кѣльканацять тысячъ книжокъ.

Дальше въ тѣмъ часѣ „Просвѣта“ установила посаду урядника за контрактомъ и кавцію 100 зр. а 300 зр. рѣчної платнѣ за 5 годинъ урядованя. [Въ тѣмъ часѣ урядниками були В. Шухевичъ и П. Погорецкій.]

При власнѣй хатѣ и уряднику можна вже було взятись до введеня ладу, тожь пѣсля проекту Ом. Партицкого ухвалено: магазинъ книжокъ воддѣлити вѣдъ канцелярін; магазинъ подѣлити на два дѣлы: оденъ книжокъ популярныхъ и комісовыхъ а другій шкѣльныхъ пѣдъ зарядомъ двоухъ одвѣчальныхъ передъ выдѣломъ е-

кономівъ, котрі що мѣсяця мали робити обрахунокъ зъ данихъ канцеляріи книжокъ на продажъ.

Що-до регуляміну для выдѣлу — то выдѣлъ въ 1874 р. ухваливъ такой регулямінъ пѣсля проекту заступника головы Ом. Партицкого : Выдѣлъ дѣлится на двѣ секціи : на адміністраціynu и редакціynu. До адміністраціynoи належать : скарбникъ, контрольоръ, два економы и ще одинъ членъ выдѣлу, котрый має заиматись організацією філій и агенцій по краю ; контрольоръ повиненъ три разы до року перевести сконтръ продажи книжокъ. Секція адміністраційна збирає ся разъ що тыждня на засѣдане и що мѣсяця по 1-ѣмъ має здати выдѣлови справу зъ руху касы и книжокъ. — До секціи редакціynoи належить прочихъ пять членѣвъ выдѣлу и хто бы ще зъ членѣвъ другой секціи самъ хотѣвъ. Одинъ зъ членѣвъ секціи єсть генеральнымъ корреспондентомъ, що займаєсь перепискою зъ авторами и призибує матеріялы. [Першимъ такимъ генеральнымъ корреспондентомъ бувъ Вол. Барвѣньскій.] Матеріяль рукописный вѣддаєсь до перечтання и оцѣнки двомъ членамъ ; коли судъ ихъ выпадє згѣдно, то выдѣлъ приймає рукопись до друку ; коли-жь незгѣдно, то выдѣлъ передає рукопись до порѣшеня третьому. Секція редакційна сходить ся такожъ разъ на тыждень — Повный выдѣлъ сходить ся разъ на два тыжднѣ. Секретаръ заразъ на початку здає справу : чи и якъ выкованѣ ухвалы выдѣлу зъ попередныхъ засѣданѣ. На засѣданю выдѣлу берутъ ся заразъ пѣдѣ наряду тѣлько наглядчѣй внесєня ; прочѣ мусять перейти дискусію въ одной изъ секціи. Провѣдники секціиной подають внесєня секціи до вѣдомости головы або заступника головы выдѣлу, а той на день передъ засѣданємъ подає ихъ до вѣдомости всѣмъ членамъ выдѣлу. Рѣшеня выдѣлу оголошуютъ ся въ часописи або такожъ и на таблицѣ въ канцеляріи товариства — Опѣсля доповнено єй постановы ще й тымъ, що комісія адміністраційна мала уложити рѣчний бюджетъ та що одинъ членъ выдѣлу має вести наглядъ надъ ладомъ и дѣяльностію канцеляріи товариства.

Зъ тогѣшного регуляміну де-що удержувалось довѣй часъ, а де-що доховалось до нинѣ. Подѣлъ вы-

дѣлу на двѣ секціи державъ ся десять лѣтъ, т. е. до року 1884. До нинѣ оденъ зъ членовъ выдѣлу есть редакторомъ издавничества [то, що тогдѣ генеральный корреспондентъ] товариства, до нинѣ два члени выдѣлу оцѣнюють рукописи, до нинѣ оденъ членъ выдѣлу, т. зв. директоръ канцеляріи, веде наглядъ надъ канцелярією товариства

Издавничтво *книжочокъ для народа* вѣвъ ще першого року Ю. Федьковичъ, а потѣмъ секція редакційна. [Для звязи мы исторію Федьковича въ „Просвѣтъ“ розказали вже цѣлу попередъ.] Книжочки издавали ся въ тыхъ рокахъ — пѣсля проекту комісії адміністраційной — въ великомъ числѣ примѣрникѣвъ: въ 4, 5 8, а по найбѣльше въ 10 тысячъ примѣрникѣвъ. [Се длятого, що при бѣльшомъ накладѣ коштъ одного примѣрника розмѣрно дешевшій, отже й цѣну можна поставити низшу.] Лише книжочки змѣсту господарского [Ив. Бѣчя] друковано въ 2.000 прим., бо тѣ розходились найповолѣйше. — Щобы подати народови книжочки змѣсту практичного [сю рѣчь на заг. зборѣ 1874 р. пѣднесивъ Дам. Савчакъ], члени выдѣлу Вол. Барвѣньскій и Вол. Ганкевичъ пѣдняли ся зложити комитетъ правникѣвъ для издаваня популярного правотаря, а голова В. Федоровичъ жертвовавъ вѣдъ себе на ту цѣль 100 зр. И справдѣ выдано двѣ такі книжочки: В. Барвѣньского „Вексель и лихва“ та Адольфа Гладиловича „Що таке провизорія“. Въ сѣчни 1875 р. выдѣлъ постановивъ розписати конкурсъ на книжочки — и въ тѣмъ те часѣ д-ръ Ом. Огоновскій написавъ житєпись Тараса Шевченка, першу популярну розповѣдку про жите й творы безсмертного украинско-русского кобзаря. Въ тѣмъ часѣ выдано третимъ накладомъ цѣнну книжочку Ст. Качалы „Що насъ губить“, а до неи додано статуты на зсыпы громадскій и на касы позичковій. Була се велика заслуга выдѣлу, такъ само ягъ пѣзнѣйше выдане статута на читальнѣ.

Книжки шкѣльній друкували въ тѣмъ часѣ выдѣлы „Просвѣты“ дальше, до 1876 р., ажъ вычерпано всю субвенцію. [Годить ся тутъ занотувати цѣкавый фактъ, слѣдний зъ протоколѣвъ „Просвѣты“, що навѣтъ Украинцѣ зъ

Кіьва заявили разъ охоту брати участь въ работъ надъ нашими учебниками.]

Меморіялы и петиціи ще писали тогдѣшний выдѣлы, але вже що разъ рѣдше. Деякі наведемо: Немовъ у спадщинѣ зъ часовъ Лаврѣвского полишила ся справа угорско-руска. Въ червни 1873 по́днѣсь Маркиль Желехѣвскій, що руска газета для учительвъ, выдавана угорскимъ міністерствомъ, таки не редагуєсь якъ слѣдъ, именно языкъ ви чудовищный [хочъ, мимоходомъ сказавши, „Просвѣта“ выслала редакціи Словарь Партицкого и богато книжочокъ], отже годилось бы предложити міністерству угорскому, що на жадане міністра „Просвѣта“ може представити людей здѣбныхъ до веденя редакціи. Потѣмъ выдѣль ухваливъ удатись до угорского міністерства просвѣты [міністромъ бувъ тогдѣ Трефорть], щобы рускі книжки, уживані въ школахъ галицкихъ, введено такожь до шкѣлъ въ Угорщинѣ. Голова взявъ ту справу „залитавску“ на себе и запукавъ насампередъ до австрійского міністерства, а потѣмъ вѣднѣсь ся й до угорского. Меморіяль до міністерства угорского бувъ высланный ще 1873 року, але ажъ въ маю 1875 р. наспѣла вѣдповѣдь, що міністерство не може допустити рускихъ учебникѣвъ галицкихъ, бо въ нихъ нема докладныхъ вѣдомостей про Залитавщину. — Такъ само заходивъ ся выдѣль о введенне галицкихъ рускихъ учебникѣвъ до шкѣлъ на Буковинѣ. — Такожъ вносивъ меморіяль до Вѣдня, щобы ухвала соймова о введеню руского языка до вышихъ класъ рускои гімназиі дѣстала цѣсарску санкцію. — Въ р. 1874 выдѣль [на внесене Вол. Барвѣвского] выславъ петицію до міністерства судѣвництва, щобы у всхѣдній Галичинѣ именовано нотарями лише такихъ кандидатѣвъ, котрі выкажуть ся повнымъ знаньмъ руского языка и письма.

Звернувши свою увагу на організацію товариства, выдѣламъ зъ того часу удало ся заложити богато *агенцій* и кѣлька *філій*. Агенцій до року 1874 було лишь около 15, а выдѣль зъ року 1874 заложивъ новыхъ ажъ 35. — Перша філія оснувала ся [заходомъ Маркила Желехѣвского] въ Бортникахъ на судовый повѣтъ ходорѣвскій дня 2 лютого 1875 р. а до мая того року мала вже

58 членѡвъ, переважно селянъ. Основателями сеи філіи були оо. Дм. Колодницькій та Филем. Огоновскій и учитель Мих. Слюзарь и Илар. Дрогомирецькій. Выдѣль, щобъ улукшити завязане сеи філіи, рѣшивъ: для членѡвъ філіи селянъ та учительѡвъ знизити вкладку на 1 зр. а для священникѡвъ на 2 зр. и всѣмъ членамъ філіи давати по одному примѣрникови выданъ „Просвѣты“ бесплатно. На завязане філіи выѣхавъ зѡ Львова яко вѡдпоручникъ выдѣлу самъ заступникъ головы Ом. Партицькій, а разомъ зъ нимъ зъ власнои волѣ Н Вахнянинъ и В. Ганкевичъ. Въ дарунку вѡдъ выдѣлу дѣстала філія книги для урядованя и печатку. [Філія бортицка якійсь часъ розвивала ся гарно, а въ 1880-ыхъ рокахъ упала, коли дбалѣйшій о ню люде выселили ся зъ ходорѡвского повѣту.] На загальний збѡръ „Просвѣты“ въ 1875 р. явили ся першій разъ селяне, зъ філіи бортицков [и мѣщане, вѡдпоручники „Поруки“ зъ Поморянъ]. Значѣне філій для товариства показало ся наглядно на філіи бортицкѡй: на 104 новыхъ членѡвъ „Просвѣты“ въ адмін. роцѣ 1875-ѡмъ філія бортицка доставила 58, отже бѡльшу половину. — Другою зъ черги філією „Просвѣты“ була філія въ Тернополи. Ще въ осени 1875 р. она була завязала ся, але зъ причины, що на мѣстництво спротивило ся еи статутови, отже треба було рекурсувати до министерства а вѡдтакъ подавати новый статутъ, она уконституувалась 23 вересня 1876 р. Заснована була заходами Ол. Барвѣньского, д-ра Вол. Лучакѡвского, Льва Шеховича и другихъ. Третя філія завязала ся въ Коломыи 27 лютого 1877 заходомъ оо. А. Волинського и Тѡмы Березовского. Вкѡнци четверта філія завязала ся 25 марта 1877 въ Станиславовѣ заходомъ Евг. Железѡвского. На загальнѡмъ збѡрѣ „Просвѣты“ 31 мая 1877 р. явили ся вже вѡдпоручники зъ чотирохъ філій „Просвѣты“.

Въ тѡмъ часѣ починае „Просвѣта“ входити въ знесаны зъ читальнями. Перша читальня, котру „Просвѣта“ [1874 р.] приняла въ члены, то була читальня въ славнѡмъ селѣ Денисовѣ, а книжочками пѡдъ той часъ обдарувала першу читальню въ Странятинѣ. Въ 1874 роцѣ „Просвѣта“ [въ книжочцѣ „Ластѡвка“] взымае селянъ

и мѣщанъ завязувати читальнѣ и обѣщюе давати имъ свои выданя за половину цѣны, а въ половинѣ 1876 року выдѣль поставивъ раціональну засаду, що обдаруе книжочками тоту читальню, котра вступить въ члены „Просвѣты“ — и такъ дѣвсь до нинѣ.]

Дня 15. червня 1873 р. оснувавъ бувъ о. Ст. Качала новий фондъ *stipendiálny* въ „Просвѣтѣ“, зложивши 2000 зр. въ акціяхъ зельваницѣ Дибѣстрианьскои на выдаванє зъ процентѣвъ дешевыхъ книжочокъ для народу. Однакожь акціи тѣ цѣлкомъ упали и черезъ те фондъ сей пропавъ. О. Качала обѣсля щедро вынагородивъ сю страту.

Впрочѣмъ якъ попередъ, такъ и за сихъ чотирохъ рокѣвъ выдѣлы „Просвѣты“ устроювали торжества въ честь Т. Шевченка и М. Пашкевича; въ р. 1873 почтили память пок. Юл. Лаврѣвского поминальнымъ богослуженємъ и припорученємъ маляреви К. Устияновичеви змалювати его портретъ; Стоянови Човаковичеви [давньому другу] выславъ выдѣль въ 1873 р. гратуляційне письмо, коли вѣнъ ставъ міністромъ просвѣты; 25-тѣ роковины панованя цѣсаря [2 грудня 1873] „Просвѣта“ обходила разомъ збъ всѣми львѣвскими товариствами концертомъ въ сали Народного Дому — и т. д. Вкбнци занотуємо тутъ и се, що въ тѣмъ часѣ зъ порученя выдѣлу „Просвѣты“ д-ръ Ом. Огоновскій переписавъ ся зъ издавництвомъ Conversations-Lexicon-a Маєра и поправивъ тамъ исторично-статистичнѣ даты о Русинахъ, а Ом. Партицкій подавъ даты про театры рускѣ для французского писателя Leger-a до его студіи о историчнѣмъ розвоку театрѣвъ европейскихъ.

Отсе побѣжный переглядъ дѣяльности выдѣлѣвъ за головы В. Федоровича. Девятый загальный збѣръ „Просвѣты“ дня 31 мая 1877 выбравъ четвертымъ головою товариства проф. унів. д-ра Омеляна Огоновского. Одноголосный выбѣръ повитали збраний сердечными оплесками. Новый голова заявивъ коротко: „Програма цѣлого народного сторонництва — то й моя програма“.

Третій статутъ товариства „Просвѣты“.

На хибы статута зъ року 1870 мы вже вказували. Хибы сѣ стали тымъ бѣльше виднѣ тогдѣ, якъ для конкуренціи „Просвѣтъ“ поставлено друге товариство... Отже вже въ сѣчнѣ 1875 р. выдѣль „Просвѣты“ постановивъ поправити статутъ зъ 1870 р., а загальный збѣръ въ маю того року поправки принявъ. Однакожь зъ причини, що намѣстництво и мѣністерство поправлений статутъ вѣдкинули и треба було робити новѣ змѣны, то намѣстництво приняло статутъ до вѣдомости ажъ 14 жовтня 1876 ч. 48.219. Сей статутъ бувъ уже основою розвою й дѣяльности „Просвѣты“ ажъ до року 1891, коли увѣйшовъ въ житѣ статутъ четвертый, хотяй въ де-чѣмъ ще змѣнювано єго й доповнювано. Статутъ зъ 1876 р. мѣститъ бѣльше важнѣйшихъ змѣнъ, але мы пѣднесемо лишъ найважнѣйшѣ, а то : а) що для звычайного члена скасовано вступну вкладку а замѣсть рѣчнои вкладки 3 зр. [по 25 кр. мѣсячно] постановлено : „звычайнѣ члены платять 2 зр. рѣчно; селяне и мѣщане платять 1 зр.; впрочѣмъ выдѣль має право и ишимъ членамъ зменшати вкладку до 1 зр.“; — б) що звычайный членъ набувъ право : дѣставати безплатно по одному примѣрникови книжокъ популярныхъ „Просвѣты“ по часѣ, якъ вступивъ въ члены.

Статутъ той почавъ обовязувати вѣдь 1 сѣчня 1877 — и замѣтна рѣчь, що заразъ вѣдь того року приходѣ въ рубрицѣ „вкладки членѣвъ“ сильно пѣдскакує и зъ роками зростає, навѣтъ въ такихъ рокахъ, коли новыхъ членѣвъ прибувало досытъ мало. [До 1877 р. хибамъ статута заряджувано такъ, що „выимково“ знижувано вкладки, а дуже розумно поступивъ выдѣль зъ 1875 р. коли въ жовтнѣ того року на внесене Дам. Гладиловича ухваливъ : кожду ново-выдану книжочку популярну высылати членамъ за опаскою.]

„Просвѣта“ вѣдь року 1877 до 1893-ого.

Часъ той 17-ти лѣтъ обѣймає двѣ фазы : одну до 1890 а другу вѣдь 1891 до 1893. Але що та друга фаза тѣлько-що почалась и ще не вспѣла виробити собѣ вы-

Д-ръ Омелянъ Огоновскій
четвертый голова товариства „Просвѣты“.

разной характеристики. то мы обѣ возьмемо разомъ, а лише підъ конецъ зазначимо дотеперѣшній результатъ четвертого статута зъ року 1891-го.

За весь той 17-лѣтній часъ „Просвѣта“ остае подѣ проводомъ одного головы — д-ра Омеляна Огоновского. Выпросивъ ся вѣдъ достоинства головы, коли его выбрано въ 1868 р. на першомъ зборѣ, та оно вже немовъ суджено було ему. Д-рови Ом. Огоновскому „Просвѣта“ за цѣлыхъ 25 лѣтъ не дала анѣ на оденъ рѣкъ вакацій — вѣнъ [одинокій] черезъ усѣхъ 25 лѣтъ засѣдавъ у вѣдѣлѣ, а передъ выборомъ на голову бувъ кѣлька разъ заступникомъ головы. О проводѣ достойного нижшного головы скажемо лишѣ тѣлько, що д-ръ Ом. Огоновскій въ добрыхъ чи лихихъ хвиляхъ для товариства все однаково стоявъ на передѣ и все зъ засадою: „програма цѣлого народного сторонництва — то моя програма“, а большого ему узнаня за положеній заслуги по-надъ именоване его почетнымъ членомъ „Просвѣты“ на заг. зборѣ въ Коломыи [1890 р] тысячкомъ збраного тамъ народу — нѣхто чей-же дати не годенъ.

Хвиля, коли нижшній голова ставъ на чолѣ „Просвѣты“, була для товариства не конче вѣдрадна. Тогдѣшній намѣстникъ гр. Альфредъ Потоцкій налякавъ ся соціалізму въ Галичинѣ и давъ подряднымъ органамъ въ нагонцѣ за соціалізмомъ повну волю. Настали ревізії, арештованя кѣлькохъ молодыхъ людей, потѣмъ зновъ ревізії всѣхъ и вся, и зновъ арештованя. Заразъ по першихъ арештованяхъ любезній нашій „приятель“ почали кувати крамолу. „Слово“ почало „соболюбзувати“, що отсе межі народовцями нѣбы-то геть запанувавъ „нігілізмъ“ — и навѣтъ пророчимъ духомъ заговорило дня 16. сѣчня 1877 р. о ревізії въ „украинскомъ“ товариствѣ [се-бѣ то въ „Просвѣтѣ“], коли тымчасомъ ревізія вѣдбулася ажъ въ шѣсть днѣвъ пѣзнѣйше. Дня 22. сѣчня явивъ ся въ „Просвѣтѣ“ судья слѣдчій зъ органами поліціи перевести домову ревізію за кореспонденціями, письмами и книжками „соціалістичными“ — та й забравъ майже всѣ книжки, що тѣлько були выдані въ Кіѣвѣ за дозволомъ цензуры. Повандрували до суду такі невинні книжки, якъ „Историческія пѣсни малорусскаго народа“ В. Анто-

новича и М. Драгоманова, „Черноморцы“ Короленка, „Монографіи“ Костомарови и т. д., щобы по кількадевниомъ вѣдпочинку въ судѣ назадъ вернуться на „Просвѣту“. Въ часописяхъ поѣшли плетнѣ о „компромітаціи“ товариства, о тѣмъ, що нѣбы члены выступають зъ нею [а хочъ-бы й знайшло ся кількохъ малодухѣвъ!] и т. и. Въ мѣсяци лютомъ зайшовъ другій прикрий фактъ на заг. зборѣ філіи въ Бортникахъ, куды староста бобрецькій [наказомъ зъ 30. сѣчня ч. 357.] замѣсть комисаря выславъ бувъ на зборы двохъ жандармѣвъ и тѣ зъ наѣженными багнетами повнили въ сали обовязокъ комисаря. Та й взагалѣ черезъ цѣлый рѣкъ 1877. и ще въ роцѣ 1878. доходили вѣсти зъ рѣзныхъ сторѣнь краю, що зъ одной стороны органы властей пѣдзорливо глядять на „Просвѣту“, а зъ другой деякі людцѣ вѣдстрашуютъ селянъ вѣдъ „Просвѣты“. Загальный зборъ въ 1878 р. выбравъ ажъ окрему комисію, котра мала доходити всякихъ противзаконностей на шкоду высокихъ цѣлей „Просвѣты“. и та комисія оголосила „въ Правдѣ“ вѣдозву, щобы всѣ противзаконности доносити выдѣлови. Конецъ-кѣнцемъ показало ся, що нѣякого „нігілізму“ въ „Просвѣтѣ“ навѣтъ запаху не було.

Однакожь другого року [1878] нове лихо — нова ревизія, поліційна, а выслѣдъ ви бувъ такой, що зъ „Просвѣты“ вывезли цѣлый вѣзъ книжокъ, найбѣльше кѣввскихъ, а хочъ потѣмъ звернули, та выдали ѣй процесъ о переступленѣ закона прасового черезъ неуправнену розпродажъ книжокъ. Рѣвночасно подано донесенѣ до маістрату, що „Просвѣта“ переступила законъ промысловый, займаючись торговлею книгарскою безъ концесіи на книгарню. Судъ въ обохъ инстанціяхъ выправдавъ „Просвѣту“ [оборону вѣвъ д-ръ Олекс. Огоновскій], але маістратъ засудивъ бувъ ѣй на 10 зр. кары и заборонивъ ѣй продавати не лишь чужій выданыя [хочъ пѣсля статута она таке право мала], але навѣтъ и свои. Въ наслѣдокъ рекурсу намѣстництво, правда, знесло кару и орекло, що „Просвѣтѣ“ вѣльно продавати свои выданыя, але потвердило заборону продажи выданычужихъ. Потѣмъ „Просвѣта“ подавала о концесію на книгарню, щобы могла продавати такожь и чужій выданыя популярній,

та концесіи не дано, кажучи, що у Львові вже и такъ за богато книгарень. Такъ вѣдъ 1880 р. „Просвѣта“ мусѣла залишити комісову продажъ чужихъ выданъ.

И що характеристичне зъ часу тыхъ невѣдраднихъ хвиль для „Просвѣты“, то се, що якъ-разъ въ тѣй порѣ духъ мѣжь народовцями въ краю не упадае а подносить ся. Въ 1877 р. завязують ся двѣ філії, въ 1878 ще одна [въ Золочевѣ заходомъ оо. С. Бзерского, Д. Таянчевича, К. Винтоняка и др.]. Філії організують читальнѣ, держать вѣдчиты для селянъ. Мѣжь народовцями львовскими родить ся вже 1878 р. и дозрѣвае гадка оснувати часопись політичну на бѣльшій розмѣры а загальнѣ зборы припоруcaють выдѣлови зложити на таку часопись кавцію. Члєвъ выдѣлу „Просвѣты“ В. Барвѣньскій проктує 1880 р. и выдѣлъ ухвалює святкувати столѣтнѣй ювілей знесеня подданства цѣсаремъ Юсифомъ II. Зъ того выходитъ намятне перше вѣче Русинѣвъ и величавый концертъ въ честь того ювілею зъ ювілейною промовою Вол. Барвѣньского. Зъ устъ цѣсарскихъ дѣстаєсь того-жъ 1880 року въ сали „Народного Дому“ представителямъ „Просвѣты“ [головѣ д-ру Ом. Огоновскому и Вол. Барвѣньскому] найвыше узнанє для „Просвѣты“, що она дуже хосенне товариство [ein sehr nützlicher Verein]... А за тымъ идуть дальшї факты, що-разъ новї... Мимо противностей зъ рѣзныхъ бокѣвъ народна идея выводитъ тріумфуючо въ гору. Носителѣ той идеи берутъ політичнѣй провѣдъ sprawy рускои. Оснують ся всякого рода новї товариства, настає подѣлъ праць... „Просвѣта“ въ сѣй фазѣ не потребує вже писати меморіалѣвъ та петицій [хѣба рѣдко коли, якъ отъ зъ порученя загального збору въ р. 1887. внесла петицію о заснованє рускои гімназїи въ Перемышлї та рускои семинаріи учительскои, щобъ тымъ пѣдперти заходы „Народной Рады“] — ви поле: просвѣта народу и помѣчь народнѣй організації просвѣтнѣй — читальнямъ, а вкѣнци [въ 1891 р.] уняте читалєнь въ свѣй власнѣй статутъ пѣдъ свою програму и свѣй провѣдъ. Значѣнє „Просвѣты“ подносить ся мѣжь своими, подносить ся й по-за своими. Соймъ — безъ петицій вѣдъ „Просвѣты“ — ухвалює ѣй въ 1884 роцѣ запомогу въ сумѣ 1000 зр., опѣсля подносить на

О. Стефанъ Качала

почетный членъ и добродѣй товариства „Просвѣты“.

1500 злр. — а „Просвѣта“ грѣшь той краевый якъ най-совѣстнѣйше звертае краєви, ще й зъ лихвою, трудами своими для духового й економічного пѣддвигненя тыхъ мась, що становлять пѣдставу суспѣльности нашої.

Середъ Русинѣвъ довѣре до „Просвѣты“ та узнане высокихъ цѣлей ея проявляе ся *записами и фундаціями* поодинокихъ патріотѣвъ та *складками* загалу народу. На першѣмъ мѣсци згадаемо про записъ славного народолюбця о. Стефана Качалы. Передъ смертю [умеръ 10 падолиста 1888 р. въ 73 роцѣ житя] покѣйный зробивъ записы на всякй рускй цѣли, а мѣжь тыми й на „Просвѣту“. Записавъ ѣй 8.000 злр. на выдаване зъ процентѣвъ книжочокъ для народу, на ровписуване нагородъ для авторѣвъ такихъ книжочокъ и на выдане карты Украины-Руси. Но другѣмъ мѣсци поставимо записъ щирого молодшого патріота Евсевія Грушкевича, члена „Просвѣты“, адъюнкта податкового зъ Ниська [на Мазурщинѣ], що померъ 3 липня 1890 р. въ 35 роцѣ житя. Завѣщанемъ зъ 27 червня 1890 р. записавъ вѣнь: 5.000 злр. на стипендію „имени Грушкевича“ пѣдъ зарядомъ „Просвѣты“; 1000 злр. на выслужный фондъ для артистѣвъ руского-народного театру пѣдъ зарядомъ „Просвѣты“; 3.500 злр. по половинѣ на будову дому „Просвѣты“ и руского театру у Львовѣ; вѣкѣнци рещту свого майна и библіотеку записавъ самому товариству „Просвѣтъ“. — Того жъ року въ лѣтѣ Стефанъ Дубравскй, выслуженый професоръ стрыйскон гимназіи реальнои, чловѣкъ учений, патріотъ горячй, зложивъ 2000 злр. въ цѣвныхъ паперахъ яко капіталъ зельный на преміи зъ „фундаціи имени Дубравского“ за популярнй працѣ зъ исторіи, географіи, етнографіи, господарства и права, котрй „Просвѣта“, нагородивши премією зъ того фонду, мае друкувати яко свои книжочки. — Въ тѣмъ-же роцѣ о. Иванъ Кизима, парохъ въ Слободѣ болехѣвскѣй, умираючи, записавъ „Просвѣтъ“ свое майно, що принесло 1448 злр. Фондъ стипендіи имени Т. Шевченка зрѣсь до кѣнца 1893 р. на 2349 злр. А вже почали ся еклады на иншй фонды стипендіи: Ст. Качалы, Олекс. Огоновского, Маркіяна Шашкевича [и на памятники для двоухъ послѣднихъ]. — На фондъ будовы руского театру

Евсей Г р у ш к е в и ч
ч л е н ь и д о б р о д ѣ й т о в а р и с т в а „ П р о с в ѣ т ы “ .

збрано до кінця 1893 р. по-надъ 7 500 зр. а на дѣмъ „Просвѣты“ 69¹ зр. — И братя зъ Украйны вѣддали о-статными роками пѣдъ зарядъ „Просвѣты“ напередъ 500 рублѣвъ на одноразову премію т. зв. „Михайлову“ за най-лучшу драму зъ нашої исторіи, а опѣсля патріоты зъ Одеси складають „фондъ Леонидѣвъ“ на преміи за працѣ зъ рѣднои исторіи.

Дѣяльність товариства „Просвѣты“ въ тѣмъ часѣ, о котрѣмъ бесѣда, стає що-разъ бѣльше свѣдома меты своєї — повагомъ поспѣшає до неї, мовъ та рѣка, що зъ горѣшного бѣгу перейшла вже въ рѣвне ширше русло. Дѣяльність та не розстрѣлена, обмежена на кѣлька щонайважнѣйшихъ рѣчей: на видавництва, на читальнѣ, на зрѣсть фінансової сили товариства, вкѣнци й на бібліотеку, архівъ та музей. Коли доволѣ вже скрѣпилась, поступає зновъ крокъ на передъ змѣною статута въ роцѣ 1891. Кинемо окомъ лишъ побѣжно на ту дѣяльність.

Видавництва „Просвѣты“ въ сѣй добѣ розвивають ся въ рѣзносторонність змѣсту. Побѣчь забавного, моралізуючого и поучаючого матеріалу що-разъ бѣльше — дає ся мѣсця матеріалови змѣсту практичного — господарского, правничого, гігієнічного. Книжочки про справи господарскі пишуть Іосифъ Барвѣньскій, Ів. Негребецкій, Ант. Глодзинскій, А. Барта, М. Михалевичъ и другі. Перервані вѣдъ 1876 р. книжочки змѣсту правничого вѣдновлює въ р. 1884 д-ръ Кость Левицкій своимъ „Закономъ о товариствахъ“, а потѣмъ идуть дальші працѣ его, д-ра Евг. Олесницкого и Ант. Дольницкого. В. Нагѣрный въ р. 1887. написавши „Порадника для крамниць“, першій ввѣвъ у виданя „Просвѣты“ важну сю справу. Д-ръ Ом. Огоновскій по монографіи про Шевченка написавъ въ р. 1886 монографію про Маркіяна Шашкевича, выяснивъ тамъ народови значѣне нашої идеи народнои и вказавъ на шкѣдній змаганя москвофилѣвъ. Романъ Заклинскій 1887 р. выготовивъ Географію Руси зъ мапою. Вѣнцемъ издаванихъ уже зъ-давна періодѣвъ исторіи нашої та монографіи историчныхъ являє ся въ р. 1890 „Илюстрована исторія Руси“ Олександра Барвѣньского, що найяснѣйшою звѣздою сіяє мѣжь виданями „Просвѣты“. На

рѣкъ 1880 появляе ся по довгѣй перервѣ третій „Календарь „Просвѣты“ [въ 1200 прим.] и вже выдаеь до нинѣ иллюстрованый [въ 5000 прим.]. Въ рокахъ вѣдъ 1877 до 1879 сповнилось горяче зъ-давна бажане членѣвъ „Просвѣты“: товариство почало выдавати першу народовцями редаговану часопись для народу „Письмо зъ Просвѣты“ [зъ разу короткій часъ подѣ редакцію Ом. Партицкого а потѣмъ Н. Вахнянина]. „Письмо зъ Просвѣты“ полюбивъ народъ, а тѣлько, що тогдѣшна хвиля политична [сумный результатъ выборовъ до рады державной зъ 1879 р.] вымагала поцулярной часописи политичной, то „Просвѣта“ свое „Письмо“ застановила, а Юл. Романчукъ поставивъ въ жовтнн 1879 р. „Батьківщину“. Книжочки въ тѣмъ часѣ почали видѣлы друкувати въ меншѣмъ числѣ примѣрникѣвъ, розмѣрно до числа членѣвъ, а пѣдносили въ мѣру того, якъ зъ роками члены прибували. Друковано довшій часъ въ 2000 прим., а въ кѣлькохъ остатныхъ рокахъ друкуеь уже въ 5000. Якійсь часъ выдавано одну книжочку що два мѣсяцѣ, опѣсля що мѣсяця. Послѣдне число порядкове книжочки за рѣкъ 1893-тій еь: 163. Досеь значне число книжочокъ „Просвѣты“ краевѣ рады шкѣльнѣй, галицка и буковиньска, узнали за пригѣднѣй чи то до бѣбліотекъ шкѣльныхъ чи на премѣн дѣтямъ. Кромѣ книжочокъ для членѣвъ „Просвѣта“ выдала кѣлькадесять тысячь примѣрникѣвъ Молитвенникѣвъ въ народнѣй мѣвѣ, выдала портреты Т. Шевченка и Марк. Шашкевича, альбомъ заслуженыхъ Русинѣвъ — и богато всякихъ формулярѣвъ и друкѣвъ рускихъ для читалень, для касъ позичковыхъ, для урядованя громадского и для рѣзныхъ иншихъ справъ. Великого значѣня еь вѣконци справа выданя вже незабавомъ етнографичной карты Украины-Руси выготовленой д-ромъ Григ. Величкомъ, а котрой кошъ буде 1820 зр. за 2000 примѣрникѣвъ. [Карту выконае А. Андрейчинъ.]

Для читалень по селахъ и мѣсточкахъ „Просвѣта“ була за весь той часъ опѣкункою и добродѣйкою. Вѣдъ року 1880 видѣлы друкували статуты на читальнѣ и высылали безкористовно всеюда, зъ-вѣдки лишъ заправили, а вѣдтакъ и обдаровували читальнѣ выданями товариства. Въ 1881 р. обдарували 18 читалень, въ 1882-ѣмъ 36, въ

1883-омъ 42, въ 1884-омъ ажъ 132, въ 1885-омъ 94 и т. д. рѣчь-въ-рѣчь ажъ до остатного часу. Яку помѣчь „Просвѣта“ дала читальнямъ [по-при те, правда, въ якѣйсь частинѣ и брацтвамъ церковнымъ, шпиталямъ, гарнизонамъ войсковымъ, вязнямъ и т. п.] се можна бачити зъ рѣчныхъ обрахункѣвъ, якѣ въ Справозданяхъ вѣдь року 1883 завѣвъ тогдѣшний много-заслуженный економъ Вол. Шушевичъ. И такъ „Просвѣта“ роздала даромъ книжокъ

въ р.	1883	вартости	561 зр.	88 кр.
”	”	”	874	” 93 ”
”	”	”	750	” 27 ”
”	”	”	1085	” 66 ”
”	”	”	810	” 45 ”
”	”	”	756	” 40 ”
”	”	”	743	” 26 ”
”	”	”	1697	” 98 ”
”	”	”	910	” 89 ”
”	рр. 1892 и 1893	”	856	” 27 ”

Разомъ 9.047 зр. 99 кр.

Додаймо до того за всѣ попереднѣ роки лише 952 зр. 01 кр., то выйде поважна сума 10.000 зр. — На популярнѣй издавництва дѣстала „Просвѣта“ за весь часъ своего истнованя вѣдь сойму субвенциі красвою: 1.000 зр. на рѣчь 1870, потѣмъ вѣдь 1884 черезъ вѣсьмъ лѣтъ по 1000 зр., а на два остатнѣ роки по 1500 зр., отже разомъ 12.000 зр. Зъ тыхъ 12 тысячъ „Просвѣта“ 10 роздала! Въ рр. 1883 и 1884 выдѣль „Просвѣты“ выславъ навѣтъ своихъ делегатѣвъ на вѣдкрыте читалень, а деякѣ фѣлиѣ, именно станицлавѣвска пѣдъ проводомъ Евг. Желехѣвского а тернопѣльска пѣдъ проводомъ Ол. Барвѣньского, потрудилѣсь дуже богато.

Фѣлиѣ „Просвѣты“ прибуло въ остатныхъ рокахъ швѣтъ: въ Самборѣ, Бродяхъ, Рогатинѣ и Перемышлѣ въ р. 1891, а въ Камѣницѣ Струмиловѣй и Стрию въ р. 1892 отже разомъ зъ давнѣйшими чѣтирма естъ нинѣ всѣхъ 10. При статутѣ зъ р. 1891 задача ихъ нинѣ ще бѣльша, нѣжъ попередъ. [Агенциѣ — новый той етатутъ скасувавъ.]

Фѣансово сила „Просвѣты“ въ тѣмъ часѣ сыльно зросла. Фондъ 11.100 зр. зъ дару В. Федоровича пѣд-

нѣсь ся вѣдъ р. 1884 до кѣнца 1893 на близько 20.000 зр. — Вклады членскій приносять що-разъ бѣльше. До 1877 р. найвысша цифра вкладокъ членскихъ въ роцѣ була 499 зр., въ роцѣ 1877 пѣднеслась на 801 зр., въ 1883 на 1089 зр., въ 1884 на 1340 зр., въ 1888 на 1591 зр., въ 1889 на 1853 зр., въ 1890 на 2705, а вкѣнци въ 1893-ѣмъ на 3285 зр. — Такъ само въ остатныхъ рокахъ и прихѣдъ зъ розпроданныхъ книжокъ збѣльшивъ ся: вѣдъ 1887 до 1893 р. не спадае понизше 2000 зр. а въ остатныхъ чотирохъ рокахъ выносивъ: въ 1890-ѣмъ 3657, въ 1891-ѣмъ 3713, въ 1892-ѣмъ 3020 а въ 1893-ѣмъ 2820 зр. — Вѣдповѣдно до того зросту може „Просвѣта“ значно бѣльше выдавати на цѣли продуктивнѣй. Друкъ книжокъ за остатнѣй три роки перевысшавъ цифру 3000 зр., въ 1891 р. навѣтъ 4.000 зр., коли тымчасомъ передъ деятьма роками найвысша цифра була 1700 зр. Рѣвножь може товариство жертвувати значнѣйшѣй квоты на свою бѣбліотеку и музей, на запомоги шкѣльной молодежи та пожиточныхъ издавництвѣ. Станъ майна „Просвѣты“ 1893 р. бувъ 32.729 зр. Всѣхъ приходѣвъ мала того року 8958 зр. на издавництва пѣшло 5627, на админѣстрацію 2377, на иншѣй выдатки 953. Зъ розвоемъ товариства зростали й выдатки на почту [нинѣ 655 зр.] на хату й магазинъ [чпиншъ 690 зр.]. и на персоналъ урядничѣй [урядникомъ есть уже вѣдъ бѣльше якъ десять лѣтъ Андр. Скородинскѣй; вѣдъ 1894 р. побирае 600 зр. рѣчно].

Зростовни цифры членскихъ вкладокъ вѣдповѣдае очевидно зрѣсть цифры членѣвъ товариства. До 1877 р. число новыхъ членѣвъ пѣдскочило на 326 супротивъ 120 въ р. 1876, держало ся ще рѣкъ на тѣй высотѣ, потѣмъ спадало [ажъ до 101 въ р. 1880], ажъ въ р. 1888 досягло цифры 339, въ 1890-ѣмъ 692, въ 91-ѣмъ 881, въ 92-ѣмъ 628, вкѣнци въ 93-ѣмъ 505. Всѣхъ членѣвъ вѣдъ основаня „Просвѣты“ до кѣнца року 1893 вступило около 6.700, а зъ тыхъ въ 1893 р. 3313 правильно платили вклады членскѣй. Не треба й казати, що якъ зъ-разу товариство майже не мало членѣвъ селянъ, такъ теперъ переважно бѣльшѣсть членѣвъ становлять именно селяне й мѣщане. На 1133 всѣхъ новыхъ членѣвъ въ двохъ послѣднихъ

рокахъ вступило: селянь 596, читалень и брацтвъ 122, священникѡвъ 74, дякѡвъ 61, мѣщань 54, учителѣвъ на-родныхъ 46, жѣнокъ 34, академикѡвъ 22, воякѡвъ 22, ремѣсникѡвъ 21, все решта понизше 20. — *Почетными членами* именовали заг. зборы за той часъ: М. Димета, С. Качалу, В. Федоровича, Фр. Ржегоржа, Пав. Житец-кого, Ол. Кониського, Вол. Антоновича, Ив. Нечуя-Левниц-кого, Ом. Огоновского, С. Дубравского, Мих. Комара, Вас. Чайченка, Вас. Тарновского, о. Юс. Заячкѡвского, Ив. Борискевича, Юл. Романчука, о. Юс. Витошиньского, Ол. Барвѣньского, Н. Вахнянина, Ом. Партицкого, д-ра Юл. Целевича и [много-заслуженного касієра] Пет. Ого-новского [14 Галичань, 7 Украинцѣвъ и 1 Чеха].

На *бібліотеку* „Просвѣты“ звернули выдѣлы бѡльшу увагу вѡдъ року 1886 за починомъ тогдѣшного бібліо-текаря К. Панькѡвского. Вѡнъ давъ основу бібліотецѣ, потѡмъ скрѣпили ѣѣ: головно записъ Евсевія Грушкеви-ча и даръ Франтішка Ржегоржа въ 1890 р., вѡдтакъ по-меншій дары зъ Галичины и Украины [зъ-вѡдтамъ най-паче Ол. Кониського], вкѡнци й щорѣчній закупна са-мымъ товариствомъ. Бібліотека числить около 4000 пу-мерѡвъ. Рѡвночасно дано вже початокъ и *архівови* и *му-зеєви* зъ дарѡвъ и закупна.

Коли-бъ хотѣвъ вѡдтакъ подрѡбно переходити всѣ иншій рѣчи, якій [по-при головну свою роботу] сповнили выдѣлы „Просвѣты“ за сей часъ 17-лѣтний — то забра-ло бы дуже богато мѣсяця, длытого наведемо лише най-загальнѣйше. Давано запомоги молодежи шкѡльній [бѡль-шими сумами ученикамъ шкѡль промысловыхъ у Львовѣ и Вѣднѣ та молодымъ малярямъ, н. пр. Ник. Ивасюкови въ Монахїюмъ двѣчи по 100 зр.]. Вдовѣ по Маркіянѣ Шашкевичу визначено вѡдъ 1 сѣчня 1889 р. по 5 зр. мѣ-сячно запомоги до кѡнца житя. Давано запомоги всякимъ издавництвамъ [творѡвъ белетристичныхъ, науковыхъ и музикальныхъ, часописамъ и т. д.], товариствамъ [акаде-мічнымъ, н. пр. для „Ватры“ на хату, ремѣсничимъ, бур-самъ], фондамъ, на голодующихъ селянь и т. д. Устрою-вано що-року концерты въ честь Т. Шевченка [уже въ сали Народного Дому]. На похоронахъ помершихъ заслу-женихъ членѡвъ и добродѣѣвъ складано вѣнцѣ [два чле-

ны: д-рѣ Олексе. Огоновскій и Дам. Гладилевичъ були поховані коштомъ товариствъ] и вѣдправлявано поминальнїй богослуженя. Въ 1879 р. обходжено [зъ иншими товариствами] сръбне весѣле цѣсарске, витано цѣсаря а потѣмъ арх. Рудольфа зъ-за ихъ гостины у Львовѣ, опѣсля зложено вѣнецъ на домовину арх. Рудольфа и вѣдправлено заупокѣйне богослуженє. Выслано 1879 р. адресу поетови Н. Устияновичеви въ 40-лѣтнїй его ювїлей. Взято 1880 р. участь въ перенесеню мощей митроп. Яхимовича и Литвиновича и зложено вѣнецъ. Въ 1881 р. выслано привѣтцу телеграму до Нѣжина, де вѣдкрывано памятникъ Н. Го-голя. Витано владикъ при ихъ инсталяціяхъ. Въ р. 1883 поздоровлено телеграмою вѣдкрите театру ческого въ Празѣ и выслано до Вѣдня Н. Вахнянина яко делегата „Просвѣты“ на ювїлей Миклосича, а по рокахъ зложено вѣнецъ на его могилѣ. Въ 1885 р. помянуто Ник. Костомарова. Въ 1886 р. выслано привѣтцу телеграму Исид. Воробкевичеви въ его ювїлей. Выѣздили яко делегаты „Просвѣты“ зъ вѣнцями д-рѣ К. Левицкїй въ 1888 р. на похоронъ Ст. Качалы а В. Лаврѣвскїй въ 1890 р. на похоронъ Евс. Грушкевича. Покривало [въ вѣдповѣднїй части] кошты першихъ вѣчь у Львовѣ. Выготовлено портреты Ст. Качалы и головъ товариства Ом. Огоновского и Н. Вахнянина. Брано участь у выставахъ краевѣй 1877 р. у Львовѣ [займавъ ся В. Шухевичъ], въ господарско-промысловѣй 1880 р. въ Коломыи, 1882 р. въ Черемышли, а 1893 р. постановлено взяти участь въ другѣй краевѣй выставѣ у Львовѣ въ р. 1894. Пѣдъ конецъ 1893 р. устроено величаву манифестацію народну перевезенємъ мощей Маркіяна Шапкевича до Львова. Вѣдъ чотирохъ лѣтъ почато загальнїй зборы „Просвѣты“ вѣдбувати такожь по мѣстахъ на провинціи и були вже три такїи многояуднїи зборы: 1889 въ Станиславовѣ, 1890 въ Коломыи и 1891 въ Тернополи; зѣ зборами лучено вѣдчиты, рефераты, концерты селяньскїи й забавы.

Четвертый статутъ товариства „Просвѣты“.

Статутъ зъ 1876 р. уже не вѣдповѣдавъ духови часу и „Просвѣта“ почула ся вже въ силѣ розширити его и побѣчь „просвѣты“ поставити за цѣль товариства та-

кожъ „пѣднесенє добробыту руского народу“. Зъ припорученя заг. збору 1890 р. въ Коломыи анкета для укладу нового статута приняла проектъ статута выготовлений д-ромъ К. Левицкимъ, потѣмъ 25 марта 1891 надзвычайный збѣръ у Львовѣ ухваливъ той статутъ, а намѣстничество приняло его до вѣдомости рескриптомъ зъ 18 серпня 1891 ч. 59.616. Пѣдставою будущего розвитку дальшой и бѣольшой працѣ „Просвѣты“ на основѣ розширеного статута є — самостѣйной и самоуправной „читальня Просвѣты“, котрымъ статутъ „Просвѣты“ дає широкий права. „Читальня Просвѣты“ може не лише бути читальнею, устроювати вѣдчыты, вечерницѣ и представлена театральнай, але може мати и свою крамницю, и касу позичкову, и касу оцадности, може вводити спѣлки рѣльнично-господарскій та промысловий и шпихлѣрѣ збожевий. До осягнення високои цѣли поставленои „Просвѣтѣ“ новымъ статутомъ мають помагати фѣлин стараючися о закладанє „читалень Просвѣты“ и ведучи наглядъ надъ ними, тожъ дальшой успѣшный розвѣй дѣяльности „Просвѣты“ залежить богато вѣдъ числа и рухливости фѣлий.

Нинѣ „Просвѣта“ має 10 фѣлий, а „читалень Просвѣты“ 112 [зъ тыхъ 83 вже уконституованыхъ а 29 ще нѣ]. Тыхъ 112 читалень, 6 новыхъ фѣлий [що завязали ся въ трехъ остатныхъ рокахъ], вкѣнци постанова выдѣлу, щобы „Просвѣта“ вѣдъ 1894 р. переняла популярну часопись „Читальню“ яко свѣй органъ для пѣдпоры своихъ цѣлей пѣсля нового статута — тѣ три рѣчи то результатъ въ починѣ третьои фазы розвитку „Просвѣты“.

Результатъ, правда, ще невеликий, але початокъ уже зроблений. При дальшой щирѣй праці патріотичного загалу руского певно удасть ся довершити велике дѣло почате нинѣ на добро и славу руского народу, а въ 50-лѣтний ювѣлей „Просвѣты“ про працю народовцѣвъ за першого 25-лѣтя нашѣ наступники згадають — надѣвемось — бодай „не злымъ“ словомъ. Працю ту вели народовцѣ пѣсля наилучшои своєї волѣ и знаня, многѣ одиницѣ вели вѣ справдѣ ажъ зъ посвященємъ. — а все те нѣ для почестей, нѣ для гроша або якихъ-небудь личныхъ выгѣдѣ, а єдино для добра, поступу и — колись славы свого народу помѣжь другими народами. Ихъ загрѣвавъ и одушевлявъ окликъ: „Ще не вмерла Украина!“